

BÁCSORSZÁG

II. évf., 2. szám • 1996. február 1.

A TARTALOMBÓL

Hubert Jaillot és 1696. évi ország-
térképe

Családnév és telepítéstörténet

A Hunyadi és a Pongrácz rokonság
Királyhalom 105 éve

Kisújszállásiak és utódaik

A dunacsébi lelet

Hitélet a török időkben Szabadkán

Gyelmis-regény, folytatásokban (9.)

Gyermeknevelés a szegény csalá-
dokban

Cukorrépatermesztés a múlt század-
ban

Visszatekintő – In situ, rablóárok...

A „szent” ponyva

Nemesek-e a nemesmiliticsiek?

A halak erős szagát nem tudják elvi-
selni... (2.)

Honismereti tábor és vetélkedő

Az ezüstkapocs

**Vajdasági
honismereti
szemle**

HUBERT JAILLOT ÉS 1696. ÉVI ORSZÁGTÉRKÉPE

CHARLES-HUBERT-ALEXIS JAILLOT (1632-1712) francia királyi térképész és földrajztudós teljes nevén csak ritkán említi a közép-európai szakirodalom, a különböző tudományos kézikönyvek. Pedig szép kivitelű térképeivel az bizonyította, hogy mindenkor különös érdeklődést tanúsított a térség egyik legnehezebb, mindenképpen legösszetettebb történeti korszaka, a XVII. és a XVIII. század első fele iránt, amely a mai napig a kutatók számára sok fehér foltot rejt magában.

Jaillot metszőként kezdte pályáját, s már 1665-ben kiérdemelte a „sculpteur du roi” címet, hogy aztán a térképészeti művészetét is magas szinten elsajátítsa. Nicolas Sanson (1600-1667) halála

után hozzájut annak térképészeti anyagához, amelyet kitűnően hasznosított kartográfiai munkásságában, különösen atlaszaiban. Az 1689-ben napvilágot látott *Atlas nouveau* című atlaszát később bővebb terjedelemben is kiadta.

A mellékelt térképészlet a török hódoltság alól felszabadult Magyarországot, egyben a Duna-Tisza közének meglehetősen gyér település-hálózatát ábrázolja. Megfigyelhető, hogy Zenta nevét – az 1697. évi zentai csata színhelyét – utólag kézzel tüntették fel. (A budapesti Országos Széchényi Könyvtár térképgyűjteményéből)

CSALÁDNÉV ÉS TELEPÍTÉSTÖRTÉNET*

A HELYTÖRTÉNETIRÁSBAN külön problémát jelent a telepítés történetének megírása. Ennek oka a levéltári források hiánya. Ha van is valamilyen dokumentum a betelepülőkéről, az rendszerint egy negyvezük az első érkezőkről, amelyben esetleg feltüntetik, honnan szerződtek a telepesek. A forrásanyag hiánya miatt kíséreltem meg két bácskai falu: Csantavér és Feketics családneveinek elemzésével a falvak telepítéstörténetét alátámasztani.

A két falu Mária Terézia (1717-1780) és fia, II. József (1741-1790) telepítéspolitikájának az eredménye. A közelmúltig zárt és egységes települések. Csantavér katolikus, a kellő utak hiányában a világtól elzárt falu; Feketics református helység német, szerb és katolikus magyar falvakkal körülvéve, minimális eséllyel és szándékkal a keveredésre.

A névezeti irodalom úgy tekint, hogy a XVIII. századra a családnevek már állandókká és örökldőkké váltak, és csak „a rablók, tolvajok változtattak időnként tudatosan nevet” – írja Hajdú Mihály. Ennek ellenére csak a század végén adja ki II. József *Zur Vermeidung aller Unordnungen* kezdetű rendeletét, amely – elsősorban a birodalomban élő zsidók ellen irányult – a családnevek használatát kötelezővé és megváltoztathatatlanná tette. E császári rendelet az, amely részben némi támpontot adhat.

Felmerül a kérdés: felhasználhatók-e a helynevekben keletkezett családnevek a telepítéstörténet írásához? Segíthetik-e kideríteni a telepesek esetleges közelebbi származáshelyét? A kérdés azért izgalmas, mert az említett falvak névanyagában, Csantavér esetében 28, Feketics esetében pedig 30 százelék a származásra utaló családnevek aránya. A névtani irodalom nagy óvatosságra int ez esetben is, ezért más megvilágításban kíséreljük megközelíteni e kérdést.

A családnevek újabb kori vizsgálatakor – elsősorban a XVIII. századról van szó – jobban figyelembe kellene venni a korabeli társadalmi viszonyokat. Ha a névsek a kor jobbágyneveit vizsgálják, rendszerint hangsúlyozzák a jobbágyok röghöz kötöttségét, holott e század elején lényeges változások történtek. Magyarország utolsó része, a Temesköz is ekkorra felszabadult. Közismert tény az ország középső részének sirlalmas helyzete. III. Károly (1685-1740) törvényeivel igyekezett feltételeket teremteni a népesség szaporítására, a termelés fejlesztésére. Az 1715:101 törvénycikkely szabad jogállású mezőgazdasági munkásokról is szól. Azokat nevezte ilyeneknek, akiket a földesúr szabadon bocsátott, vagy akik vele bérleti viszonyban és nem jobbágyi kapcsolatban álltak. Ha a bérletük lejárt, szabadon távozhattak a telkükéről. Ezeket a szabad jogállású bérloket taksásoknak hívták és szerződés, egyezség alapján vállaltak jobbágyi vagy zseléri szolgálatot. A taksások jogállásuknál fogva fontos tényezői lesznek Mária Terézia és II. József telepítési politikájának.

Csantavér és Feketics telepítésének időpontja majdnem egybeesik. Az előbbi Szabadka telepítette. Mária Terézia a szabad királyi város jogállás adományozásakor kötelezte Csantavér betelepítését. A város 1782. július 29-én szerződik Szokola

József és fia, Mihály szabados paraszttal, akik arra vállalkoztak, hogy három év alatt jobb módú és fizetőképes római katolikus vallású jobbágyokat telepítenek be. A makói illetőségű Szokola és fia első nekifutásra 44 szabadadással szerződik, akik a következő megyékből jöttek: Pest 4, Bács, Csongrád és Heves 2-2, Komárom, Nyitra és Zemplén 1-1 helységéből. A későbbi jövények származási helyét csak közvetve, a családnevekből következtethetjük ki. Az anyakönyvek és az adóösszeírások 1782-től kezdve következten jegyzik a kételeümü családneveket is. Ezek támpontként szolgálhatnak a telepesek korábbi lakóhelyére, származására nézve. (Ezúttal eltekintünk a nevek sokaságának felsorolásától, csak a megyék nevére és a települések számára szorítokozunk.)

Azok a kételeümü családnevek, amelyeknek egyik tagja a származás helyére utal, a következő megyékben találhatók: Pest 9, Bács és Csongrád 4, Heves, Veszprém 3, a Jász-Kun kerület 2, Békés, Gömör, Győr, Külső-Szolnok, Nógrád, Pozsony és Trencsén megyék 1-1 településnével.

Viharosabb volt Feketics telepítése. A kunhegyesi tanács 1784. május 1-jén nem kis megütközéssel foglalkozott több szegényebb lakos merész tervével, hogy valamely föld- és pusztaszerzés végett Bécsbe mennek. A szegények kezdeményezése sikerrel járt. II. Józseftől engedélyt kaptak a nevezett pusztá betelepítésére és 1785-ben megválták azt. A telepesek – mintegy 250-en – Kunhegyesről és Tiszaburáról jöttek. A távozókról a kunhegyesi tanács jegyzőkönyvéből tudjuk, hogy nem törzsközsök lakosok voltak, hanem oda is úgy szivárogtak be máshonnan. Feketics esetében tekintélyes számú telepesnek tudjuk, legalábbis, az átmeneti lakhelyét. A kételeümü családnevek itt is segítségünkre lehetnek, hiszen nagy valószínűséggel az illető korábbi lakóhelye utalnak. A családnevek között Borsod megye 3, Abaúj, Bács 2, Bereg, Gömör, a Hajdú kerület, Háromszék, Heves, a Jász-Kun kerület, Krassó-Szörény, Pest, Szatmár, Vas és Veszprém 1-1 településével képviselteti magát.

A telepítéstörténettel foglalkozó kutatóknak ennyi biztos fogódzója van. Ezek után kíséreljük meg a két falu családnévanyagában szereplő településnevek alapján felderíteni a telepesek egy részének valószínű származási helyét. A fentebb már említett nagyszámú szabad jogállású jobbágyok és a családnév változtatást tiltó rendelet, törvény hiánya ismeretében – bizonyos fentartásokkal – megkockáztatható az a következtetés, hogy a XVIII. század közepén, harmadik negyedében a településnevekből alakult családnév még utalhat viselőjének közvetlen származási helyére. Elképzelhető tehát, hogy még ekkor is voltak, akik megváltoztathatták családnevéket, vagy esetleg környezetük nevezte meg másképpen a jövényeket.

Áttekinthető képet kapunk, ha a két falu esetében megénként csoportosítjuk azokat a településneveket, amelyek családnévként fordulnak elő. (Csak azokat a településneveket soroljuk fel, amelyeket pontosan lokalizálhattunk, ha több megyében is előfordul a helynév, akkor eltekintünk a besorolásuktól.) Ezek

(Folytatása a következő oldalon.)

CSALÁDNÉV ÉS TELEPÍTÉSTÖRTÉNET*

(Folytatás az előző oldalról)

megoszlása Csantavér családnévanyagában a következő: Pest megyei településnév 55, Nógrád 29, Heves 28, Gömör 16, Bács 14, Zemplén 14, Hont 13, Pozsony 13, Borsod 11, Abaúj, Trencsén és Veszprém 10, Győr, Komárom, Nyitra 9, Jász-Kun kerületi és Vas megyei 8, Csongrád és Esztergom 7, Sopron 6, Bars, Bihar 5, Sáros, Ung, Zala 4, Arad, Csanád, Kolozs, Szabolcs, Temes, Turós, Zólyom 3, Árva, Békés, Tolna 2, Baranya, Doboka, Krassó, Külső-Szolnok, Liptó, Moson, Szepes, Szilágy, Torna, Torontál és Udvarhely megyei településnév 1.

Feketics családnévanyagában a megoszlás a következő: Szabolcs megyei településnév 18, Borsod 15, Pest 11, Gömör 10, Szatmár 10, Abaúj 9, Zemplén 9, Bihar 7, Nógrád 6, Bács 5, Komárom, Nyitra, Sáros, Veszprém 4, Baranya, Bars, Heves, Jász-Kun kerületi, Somogy megyei 3, Csanád, Hajdú kerületi, Hont, Tolna, Ung, Zala 2, Békés, Bereg, Csongrád, Fogaras, Háromszék, Kolozs, Közép-Szolnok, Külső-Szolnok, Nagy Kükküli, Szepes, Trencsén, Vas és Zólyom megyei településnév 1.

Párhuzamba állítva a két táblázat első tíz megyéjét:

Csantavér		Feketics	
Pest	55	Szabolcs	18
Nógrád	29	Borsod	15
Heves	28	Pest	11
Gömör	16	Gömör	10
Bács	14	Szatmár	10
Zemplén	15	Abaúj	9
Hont	13	Zemplén	9
Pozsony	13	Bihar	7
Abaúj	10	Nógrád	6
Trencsén	10	Bács	5

megyei településnév szerepel családnévként.

Két tanulság vonható le az összevetésből:

1.) Pontosán megrajzolható a telepések mozgásiránya. Csantavérre az ország középső megyéiből jöttek a legtöbben. Más vonatkozásban a korábbi kutatásokból tudott, hogy a török kiűzése után a felvidéki megyékből előzőnlük a jobb megélhetést keresők az ország középső részét, ahonnan a XVIII. századi telepítési hullámmal tovább húzódnak délre. Ez a vonulási irány Csantavér esetében is igazolódott.

2.) Csantavérre a felsorolt megyék katolikus helységeiből települtek főleg.

Feketics családnévanyagában a keleti megyék településneveiből keletkezett nevek vannak túlsúlyban. Itt kelet-dél irányú a mozgás. A megyék vizsgált településeinek lakosai jórészt reformátusok voltak. Feketics református falu, ezért érthető ez a mozgásirány.

Előfordul néhány egyedi eset, amikor a már letelepültek közül valaki a saját falujának, vagy a közeli településnek a nevét választja családnévként. Csantavérben három esetben: 1853-ban

kétszeri és 1870-ben egyszeri anyakönyvi bejegyzéssel szerepel Csantavér családnév. Nyilvánvaló, hogy az illető szülők falujuknak nevét választják családnévként. A feketicsi születési anyakönyvben ugyancsak található hasonló példa. 1871-ben egy esetben fordul elő a Szikicsi családnév, azaz Szikics szomszédos német település. Alig néhány száz méternyi távolság választotta el akkor egymástól a két települést.

A telepítés történetének vizsgálatokor a névanyag nemzeti ségi megoszlása is segíthet. Feketics családnévanyagában szinte egyetlen idegen eredetű településnévből keletkezett név szinte. Csantavér adataiban a szlovák településnevekből lett családnév aránya 5,14 százalék. A megyék, ahol ezek a településnevek találhatóak: Zemplén 7, Nyitra 5, Sáros és Trencsén 4, Gömör, Turóc és Zólyom 3, Árva 2; egy-egy adattal szerepel Abaúj, Hont, Liptó, Pozsony, Sopron és Torna. Azok a településnevek, melyek több megyében előfordulnak, vagy lehetetlen kideríteni, hol is lehettek, itt is mellőzöttek. A családnevek 9 százaléka szerbhorvát. Bács megye 5, Horvátország, Bosznia 4, Arad, Esztergom és Pest megye 1-1 településnévvel képviselt.

Jóval többet mond, ha az apanevekből származó családneveket vizsgáljuk ebből a szempontból. Csantavér névanyagában a megvizsgált nevek 15,22 százaléka szlovák, 22,42 százaléka szerbhorvát. Feketicsében ez az arány is elenyésző, holott a település lakosságának egyharmada német ajkú református, kevés ágostai vallású volt. A kezdetektől fogva feszült volt a viszony a két nép között: a feketicsi magyarok nem nézték jó szemmel a németek betelepítését, ezért teljesen elzárkóztak tőlük, nem kötöttek velük vegyesházasságot.

Csantavér esetében két okkal magyarázható ez a nagy százalékarány. A Felvidékről a középső megyékbe húzódo szlovákok később a déli végekre is eljutottak. Lassan elmagyarosodtak, de megőrizték családnévükben származásuk emlékét. A szerbhorvát, az újabb terminológia szerint szerb és horvát eredetű családnevek magyarázatának kulcsa Szabadka város közelsége és telepítési kötelezettsége. Szabadkát az első világháború végéig a magyarokon kívül jórészt horvátok lakták. Sokan a jobb élet reményében kihúzódtak a faluba. A szabadkai magisztrátus jegyzőkönyveiben vannak olyan utalások is, hogy az erkölcsileg kifogásolható gyanús elemeket kitoloncolták a városból az új településre. A horvátok emlékét máig is őrzi a Rác utca utcánév és a közelmúltig rendszeresen tartott vasárnapünnepélyes istentisztelet.

A családnevek vizsgálatának e két szempontja feltehetően részben segíthet falvaink telepítéstörténetének árnyaltabb megírásában.

VIRÁG Gábor

* Elhangzott Miskolcon, az V. Névtudományi Konferencián.

A HUNYADI ÉS A PONGRÁCZ ROKONSÁG

AXV. SZÁZAD utolsó évtizedeiben Szabadka és a környező települések feudális birtokosa a dengelegi Pongrácz család volt, amely szoros rokoni kapcsolatban állt a Hunyadi házzal. Mindkét család politikai és gazdasági megerősödésében a döntő szerepet az idegenből ide származott Zsigmond király (1387-1437) játszotta. Zsigmond, hogy oltalmat és támaszt kapjon a hazai oligarchia megfélemezésére, kialakított maga körül egy új birtokos réteget, amely hozzá feltehetően hűséggel ragaszkodott. Ezt főleg két módon érte el: vagy idegenből hozott magával lovagokat, vagy a hazai közép- és kisbirtokos nemességéből emelt ki katonai és egyéb szolgálataikért családokat és helyezte tagjaikat magas állami tisztségekre. Ez időben emelkedtek fel az új főnemesi nemzetségek: a Rozgonyiak, a Pálócziak, a gúti Országok, a Hallóciak, a Maróthiak, a Perényiek, a Pongráczok és a Hunyadiak. Közülük legmagasabbra a Hunyadiak váltak.

A Pongráczok a Kalpony (Köplen, Kaplyon) honfoglaló nemzetségből származtak. A XIII. század második felében a nemzetség két fő ágra szakadt. Az egyik, a vagyonosabb és tekintélyesebb Nagymihályi ág, amelyikből a Száriaiak és a Pongráczok származtak, Ung megyében telepedett meg; a másik az ősi szállásbirtokon, Szalmár megye területén maradt. Ehhez az ághoz tartoztak a későbbi Károlyi grófok elődei is. A Pongráczok, a Hunyadi család révén, a XV. század derekától kezdve már az országos politikai formáló nagybirtokosok közé emelkedtek. Ebben az időben három nemesi származású Pongrácz család játszott fontos szerepet az ország élében: az egyik a szentmiklósi, a másik a szakolcai, a harmadik a dengelegi nemesi előnevét viselte. Az első két család nem volt rokonságban a Hunyadiakkal, de mindenben támogatják azok politikai törekvéseit, miért is jelentős birtokadományozásban részesültek.

A Hunyadiak egy elszegényedett és Havasalföldre szakadt erdélyi nemesi családból származtak. A család első ismert tagja Oláh Vojk, aki Zsigmond katonai kíséretében szolgált Olaszországban és Németországban, és idővel a királyi hadak egyik főtisztje, majd a királyi tanács egyik vezető embere lett. Felesége Morsinai Erzsébet volt. Morsina vagy Morsina egy mezőváros és tekintélyes nagyságú birtokost volt Hunyadvártól nyugatra. Erzsébet er birtok urának gyermeke lehetett. Feltehetően anyja halála után kapta meg a birtokot Hunyadi János (1407?-1456) a királytól 1439-ben, egész kerületével együtt.

Vojk és Erzsébet házassága termékenynek bizonyult: két fiú és három lányuk született. Érdekes, és bizonyos mértékben érthetetlen eszt

(hacsak a történelmi pletykáknak nem adunk hitelt), de mindkét fiú a János nevet viselte. A korabeli oklevelekben gyakran van szó a két Oláh Jánosról. Például a két Oláh János kapta zálogbirtokul Szabadka, Tavankút és Halas mezővárosokat és Csőszpata felét. Az egyik Oláh János 1409-ben királyi adományként megkapta az erdélyi Hunyad várát és felvette a Hunyadi nevet. Így Hunyadvár birtokosaként bekerült az erdélyi magyar nemesség hangadó rétegébe. Hunyadi János 1441-ben temesi gróf és Belgrád kapitánya, vele együtt viselte ezt a tisztséget a másik Oláh János is.

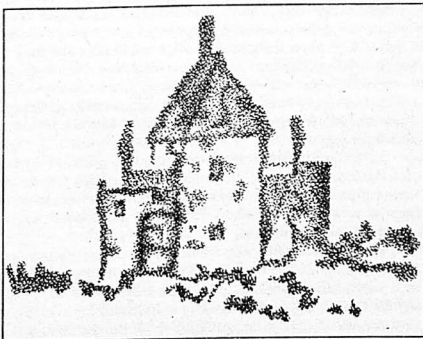
A három lány közül kettőnek a neve ismert, a harmadiké ismeretlen. Mária férje Manzlia Dan oláh vajda fia volt. Két gyermekük született: Sztancus és Sztóján. Ez utóbbi Oláh Miklós (1493-1568) esztergomi érsek apja volt. Klára a dengelegi Pongrácz vajdával lépett házasságra, aki így sógora lett Hunyadi Jánosnak. E házasságból született dengelegi Pongrácz János (?-1476), Szabadka későbbi ura, aki tehát első unokatestvéré volt a szerencsétlen végtű Hunyadi Lászlónak (1433?-1457) és Mátyásnak (1443-1490), Magyarország királyának. Az ismeretlen nevű harmadik lány Szentgyörgyi Székely Nándorhoz ment férjhez. Két fiuk született: Székely János (?-1448) szlavóniai bán lett, Székely Tamás pedig mint vránai perjel esett el Hunyadi mellett az 1448. évi rigómezei csatában.

Pongrácz János életének java része a királyi rokoni szolgálatában telt el: hadjáratok szervezett és sikeresen vezettet, országos ügyeket intézett, küldöttségekben vett részt, országrészeket irányított. Íme néhány részlet mozgalmas életéből. A király 1462 februárjában Uljaki Miklóssal együtt erdélyi vajdává nevezte ki, tisztségüket 1465 szeptemberéig viselték. Időközben Mátyás rendeletére Pongrácz Devidékre ment 1463-ban, a török elleni védelmet megszervezni, majd az 1464. évi boszniai harcokban is részt vett. A győzelmes hadjárat után, Mátyás Budára térve vissza, „hadainak egyik jeles vezéréit és győzelmeinek részesét” bőséges birtokadományokkal jutalmazta – ekkor kapta többek között Szabadkát és a környező településeket is örökletes birtokként. Monoszólói Csopus Miklóssal együtt 1468-1472 között ismét erdélyi vajda. Ezt a tisztséget viseli 1475 augusztusától 1476 szeptemberéig. Még ez évben egy fényes küldöttség tagjaként királyas megbízásából egy fontos családi ügyben Nápolyba utazott: Mátyás számára kérték feleségül a nápolyi király lányát. A küldetés sikerrel járt – Mátyás 1476 decemberében házasságot kötött Aragóniai Beatrix (1457-1508) hercegnővel. Ezután nincsen több hír Pongrácz Jánosról, aki 1476. december 22-én távozott az elők sorából. Egy 1478. évben kelt oklevélben felesége, Erzsébet, már mint özvegy szerepel. Egy 1478. évből való oklevél szerint Jánosnak volt egy András nevű testvére is, akiről csak azt tudjuk, hogy Mátyás hadjárataiban jeleskedett.

A hatalmas Pongrácz-vagyon János fia, Mátyás örökölte, aki majd negyed évszázadot át uralta Szabadkát. Mátyás mint zászlósúr (például 1492-ben) szerepelt a királyi tanácsban és részt vett az osztrák és a cseh hadjáratokban. Egy 1497. évi oklevél szerint még Szabadka földesura. Feltehetően a századforduló tájékán halt meg, és ezzel a dengelegi Pongrácz család férfiága kihalt. Leányágok a családot testvére, Kata képviselte, aki Uljaki Lőrinczhez ment feleségül.

A Pongrácz család magvaszakadásával a szabadkai uradalom visszaszállt Ulászló királyra (1456-1516), aki a birtokot 1501-ben Korvin Jánosnak (1473-1504), Mátyás király törvénytelen fiának adta cserébe más kúlszországi javakért.

GYÖRE Kornél

A szabadkai birtok udvarházának rajza az 1556. évi Lazius-féle térképen (Erősen nagyítva)

Ájnlott irodalom: Teleki József: *Hunyadiak kora Magyarországon*. Pest, 1852. I. kötet; Szalay László: *Magyarország története*. Pest, 1863. III. kötet; Csánki Dezso: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. Budapest, 1890-1913. II. kötet

KIRÁLYHALOM 105 ÉVE

HA KIRÁLYHALOM történetéről akarunk szólni, messze vissza kell kanyarodnunk a történelemben; abba az időszakba, amelyről írásos dokumentumok nem maradtak az utókorra. Jelci azonban vannak annak a ténynek, hogy ez a puszták lakott hely volt már az Árpádok korában.

A Szeleányi erdő és Horgos közötti Templom-dombon Szeckeres László 1964-ben templomromot tárt föl. Az épület talapzatát a Kólpalos területén bányászott meszesmárgából építették. A jelenlegi értékelések szerint a néhai templomot 1230-ban építhették. A régészeti lelet alapján azonban nem csupán egy település léte bizonyos. Szent István (975 körül-1038) első törvénye ugyanis előírta, hogy tíz falu köteles egy templomot építeni. Ennek szellemében feltehető tehát, hogy a templom körül települések léteztek, azaz 5-6 házból álló épülecsoportok a nagycsaládok befogadására. A tatárjárás mind a templomot, mind a környező településeket elpusztította.

Horgos és környéke első megbízható említése 1502-ből származik, Török Imre birtokba íktatás alkalmából. Az említett templom védszentje, feltevésem szerint, Szent Péter lehetett, mert a vidék élnéptelenedése után az oklevelek Szent Péter-pusztaként említik.

A török hódoltság után ez a terület egy ideig Bodrog megyéhez tartozott. A közigazgatás fokozatos rendezésével 1763-ban Csongrád megye ismét visszanyerte közigazgatási jogát a területek felett. Ebben az évben csatolták Horgos és Szent Péter-pusztákat Csongrád megyéhez. A megyehatár a Kóros patak képezte. A folyócska azonban szeszélyesen változtatta medrét, a két megye előjáróságának nem kis bosszúságára. Évszázadokig pörösködtek, sőt fegyveres harcot is vívtak a környékbeli legelőkért, hogy végül 1838-ban királyi rendelet rendezze a vitás kérdést. A korabeli viták emlékét őrzi a Hajdújárás-Királyhalom közötti Pörös kaszáló neve.

Az amely is ritkán lakott puszták a török hódoltság alatt még jobban elnéptelenedtek. Mint másutt, Csongrád megyében is őriasi kamarai (kincstári) földek maradtak állami tulajdonban. Szeged főjegyzője, Kárász Miklós 1749-ben 1500 forintért vásárolta meg Horgos és Szent Péter-pusztákat a kincstártól. 1791-ben elkészült a királyi adománylevél, amely a tulajdonoson 100 lelkes falu fölépítésére kötelezi. 1772-ben megtörtént Horgos betelepítése. Egy jobbgytelek 34-48 hold föld volt a föld minőségétől függően, a háztelke 1 holdnyit, plusz 22 hold legelővel. A falu mellett tehát telkes jobbgytelekkel benépesült a pusztai is, kialakult a tanyarendszer. A jelenlegi királyhalmi családok közül a Kazi családnevet már 1720-ban említi a szegedi ferences anyakönyv. A telepes családnevek között ma is megtalálhatók a Bajtanyak, Demusok, Berényiek, Erdélyiek, Kalmárok, Pernyészek, Vasok, Mosók, Telekek.

A népességszaporulatot sokat lendített a Szeged-Szabadka vasút felépítése 1869-ben. A vasútnak ez a szakasza akkor óriási jelentőségű volt, mert a keleti országrészeket kapcsolta a fiumei vasúthoz, azaz biztosította az áruszállítást a tengeri kikötőig.

1883-ban I. Ferenc József (1830-1916) avatta föl az ásoththalmi erdészeti iskolát. Mivel Ásoththalomhoz a legközelebbi vasútvonal az említett volt, az uralkodó a Szeged-Szabadka vasút 113. számú őrházánál szállt le a vonatról, és kocsin folytatta útját. Kíséretében volt Jókai Mór (1825-1904) is, aki így látta területünket: „Az út töretlen avaron keresztül vezet, sovány, rossz legelőkön át. Csak itt-ott egy kis feltört szántóföld, amiből homokostól egyúttal hordogtatja az ési szél a magot. A napraforgó kóroja az egyedüli tüzelőszér, ami

télre ktnálkodik, a lapályabb területeken vadvíz. Órahosszat nem találunk sem juhnyáját, sem sertéskondát, ménest vagy gulyát. Az elszórt pusztai tanyák környéke bekerítetlen, a kerteknek nevezhető homokdombokban piroslak az egyedüli vetemény, a paprika: élelem, orvosság és piaci árúccik egy személyben.”

A főnti esemény emlékére Csongrád megye közigazgatási bizottsága 1890 januárjában kérte a közlekedési miniszteriumot, hogy a 113. számú őrház ideiglenes megállói jogot nyerjen. Az engedélyt 1890. március 14-én a közlekedési miniszter meg is adta, az ideiglenes megálló Ásoththalom településén és a királyi látogatás után Királyhalomnak nevezték el.

Ez történt 1890-ban. A következő évben, 1891-ben, a szabadkai Szabadság című lap július 2-i számából már megtudjuk, hogy a menetrend szerint közlekedő vonatok Királyhalmán naponta hétszer állnak meg, s ezekre a járatokra összesen 120-150 utas száll föl. A jelzett napon Miklós Gyula borászati kormánybiztos látogatott Királyhalomra. Őt Heinrich József borászati vándortanárnak fogadta, és mutatta be neki a 200 holdas azévi ültetésű szőlőtelepet. A tisztas társaság ezután a Rózsamajorba látogatott, Ormódi Béla nagybirtokos lakába. Ormódi szegedi nagykereskedő és földbirtokos. A királyhalmi homokot parcellázta és adta el a szőlőtermelés iránt érdeklődőknek.

Heinrich József a Szeged-vidéki Homoki Szőlőtermelők Egyesületének helyi telepét vezette. A lap szerint „szivesen lakik a kis paraszti faluban Szeged helyett, hol bizonyára sok előny nélkülöz, de hát ő olyan kellesen karolta fel az új szőlőtelep létesítésének ügyét, hogy saját és családja kényelmét feláldozza, csakhogy egy virágzó teleprek alapját szakértelemmel, fáradsággal és ügybuzgalommal megteremtse.”

Látjuk tehát, hogy mit jelentett az ügybuzgalom és főleg a vasút. A kedvező közlekedési feltételek serkentették a termelést, hiszen két nagyváros (Szeged és Szabadka) piaca nagy árufelvételő erővel bírt. Ez a tény – kellő szakmai irányítással – igen serkentően hatott a valamikori pusztai lakosságára.

A lap két évvel később a következőket írja Királyhalomról: „Királyhalmonak a volt Kárász-féle birtokon már eddig 3-400 hold legmínúságban beültetett és kezelt szőlő van. Ezek a szőlők kizárólag intelligens birtokosok kezében vannak, s ennek folytán a telep néhány év múlva, ha ti. az ott lévő gyümölcsösök és szőlők teljes termőerdőben lesznek, amellet, hogy az ottani birtokosoknak igen szép jövedelmet nyújtanak, kellesen nyaralóhely is lesz, melyre kiválóan alkalmasnak tejszén ezen helyet az a körülmény, hogy vasúton Palicistól 10 percnnyire, a kamarási gyönyörű parktól és fürdőhelytől 30 percnnyire fekszik, s indóháza is lesz.”

A vasútállomás hamarosan megépült. Az újságban felsorolt adottságok folytán a település fejlődése még jobban felgyorsult. Közigazgatásilag a terület azonban Horgoshoz tartozott, és így a központ nem volt érdekelt, hogy a gazdasági potenciálnak megfelelő faluközpont alakuljon ki.

A II. világháború után még fokozottabban érvényre jutott Szabadka közelsége és az értékesítési lehetőségek. A település lakosai az a véleményre voltak, hogy ha a piac máint a városban vannak, legjobb lenne közigazgatási ügyeiket is Szabadkán intézni. Ezért 1947-ben a település közigazgatásilag elvált Horgostól, és a szabadkai járáshoz csatlakozott. Önálló közigazgatással 1953-ig rendelkezett. Ekkor csatolták a többi kisebb településsel együtt Palicshoz.

HORVÁTH Mátys

A KISÚJSZÁLLÁSIAK UTÓDAI

ÉLETÜKNEK „jobb móddal való” folytatását remélték azok a kisújszállásiak, akik 210 évvel ezelőtt, 1786. április 12-én elindultak Pácserra, a kincstár akkortájt még legnagyobb bácska pusztájára. Akik útrakeretek, s akiknek utódaik még ma is szorgos, dolgos tagjai a pacsérii társadalomnak, a következők: Ádor, Bak, Balla, Balog, Berkli, Bicó, Bíró, Bodó, Bógáncs, Borbély, Borús (ejtésben: Burúzs), Csányi, Daku, Éri, Fábián, Faragó, Farkas, Fehér, Fekete, Gál, Gáspár, Gelei, Gőnci, Gulyás, Hajdú, Herceg, Horváth, Illés, Kaposi, Kasza, Keserű, Kis, Kolozsi, Komáromi, Kovács, Kuruc, Lázár, Lévai, Majlát, Makai, Marton, Mészáros, Miglinci, Mihály, Mike, Molnár, Nagy, Nánási, Német, Nyári, Nyúl, Oláh, Onadi, Oross, Ortó, Palágyi, Pányi, Pásztor, Ratkai, Rác, Rózsa, Sas, Simon, Somogyi, Soós, Szabó, Szél, Szemők, Szép, Szilágyi, Szombati, Szűcs, Tóth, Török, Újvárosi, Varga, Vig, Vizi, Zsadányi. Radagványnevűként él még a Kuli, Pocsai, Rásó, Récs és Zubi név is.

A következő nevek viselői elköltöztek vagy kihaltak: Bárdi (utcanéként még megmaradt), Bunyi, Deme vagy Döme, Dozsi, Fási, Gere, Gődér, Kardos, Kása, Ködmön, Kun, Lökös, May, Noszko, Pabár, Pál, Pányi, Pardi, Pöcöki, Sárái, Szatmári, Szentpéteri, Szoboszlai, Tokai, Tuba, Túri és Zsoldos.

Az elvándorlókat új otthonukban nem várta fedél, csak az inszellér által szabályos rendben kímért üres telek. Ezt foglalták el, erre állhattak be és pakolhatták le a magukkal hozott tárgyainkat; itt verhettek sátrat, rögtönözhetek ideiglenes szálláshelyet, pályvázhatták ki lovaikat, ereszthették szabadon szárnyas- és egyéb aprójszágait, hogy elrendezve mindent, megkezdhesék a letelepítés első és legfontosabb lépését: a házépítést.

A szájhagyomány még ma is emlékezik ezekre a nehéz, de lélekmelő időkre: „*Mikor megjötték eleink, mindenféle nádasok voltak. Rengedetg sok nád volt... meg fa. Fák vótak. A folyó mellett végig fák vótak. Szedték ki a fákat és építették maguknak a... nádbul a szárnyékat, hogy meg bírjonak valahol lenni, mert ugye lakás nem vót sehun se.*”

Az ideköltözésből, a megtelepedés első eseményeiből, emlékeiből éppen a fészekrakás, a házépítés vált a legmaradandóbb emlékké. Ha azokról az időkről beszélnek, ha azokra az eseményekre emlékeznek, csak ezt emlegetik.

Építkezni a völgyben kezdték, hogy közel legyen a víz. „...*mer hegyre nem bírtak, mer ugye nem bírtak kutat ásni, nagyon sok időbe került... hanem a vögyre. A vögy teljesen be vót építve.*” A házak „*vert faluak vótak... meg sárbul csinálták a falakat. Csakhogy nem vót ám ilyen magos meg minden. Alacsony vót. Kis ablak vót... csakhogy világítson... Kilépték, hogy ez ni, oszt akkó... csináljuk...*”

Elképzelhetni az első évek nehézségeit, küzdelmeit. És ha csak ilyen természetűek lettek volna a bajok! De sújtotta őket az egymás után többször is rájuk köszöntő szárazság, jószág hullás is. Az egymást követő természetlen esztendők szinte éhínséggel fenyegettek a népet, és ha a kamara nem segít rajtuk, bizonyára halálos áldozatai is lettek volna a nélkülözésnek.

Befolyásolták-e ezek a történészek a királyi kamarát döntése meghozatalában, nem tudjuk, de tény, hogy 1799. november 1-jén a kincstár eladta Pácser néhány, megyei hivatalt viselő nemesúrnak, akik közül páran a királytól új birtokukról a „pacséri” nemesi előnév használatát is kieszközölték. Pacséri „ki-

rálásúguk” csaknem fél évszázadig tartott, és csak az 1848/49-es forradalom vetett nék véget.

A forradalom utáni birtokrendezés, de még inkább az úrbéres robottól való szabadulás javára vált a falu gazdasági fejlődésének. A nyomáros gazdálkodás felszámolása, a kihaszátlanul meverő parlagok feltérzése, a kapitalizálódó gazdálkodás falun is érzékelhető lendülete a pacsériak viszonyulását is befolyásolta. Folyamatosan szaporodtak a kisipari műhelyek, temetkezési és kiházásító egyesület alakult, sőt 1907-ben az Országos Központi Hitelzővetkezet keretében egy virágzó hitelzővetkezet is beindították.

Felgyorsította a falu fejlődését az 1869-ben megépült és a pacséri határ nyugati szélét érintő szabadka-vinkovci vasút, az 1895-ben elkészült és a falut a közepén átszelő bajmok-moravica kövesút, de még inkább az 1908-ban átadott és közvetlenül a falu keleti szélén elhaladó szabadka-cservenka-hódsági vasútvonal, közismertebb nevén az Angyal Bandi. Ekkorra már gőzmalma és tejfeldolgozó üzeme is volt a falunak.

A gazdasági fellendülés természetesen szellemiekben is megnyilvánult. Egyre több pacséri került középiskolába, szerzett magának egyetemi oklevelet és jutott el a szélrózsa minden irányába.

A századelőre kialakult helyzetben az 1945-ös fordulatig jóformán semmi sem változott. Az 1945-ös rendszerváltás világ-szemléletet módosító eseményei kellettek ahhoz, hogy a falu feladja az előző száz év folyamán kialakult, sajátosan zárt gazdálkodási rendjét, és „komolyabb” iparfejlesztésre gondoljon. Az első vállalkozás, amibe a háború utáni új társadalmi-gazdasági viszonyok közt belekezdtek, a téglagyár felépítése és a téglagyártás megkezdése volt. Nem igényelt ugyan nagyszámú szakképzett munkást, inkább csak betanított és segédmunkásokra volt szüksége, mégis alig volt jövedelmező, és hamarosan fel kellett számolni. Hasonló sorsra jutott két másik vállalkozás, a kelmefestés és a horodgyártás is. Ami sikeres és másfél évtizeden át jövedelmező vállalkozásnak bizonyult, az a csaknem 400 dolgozónak megélhetést biztosító épitőipar volt. Hogy már nincs, illetve 1974-ben elkerült a faluból, azt nem a pacsériak akarták: egy magasabb célkitűzéseket szolgáló gazdaságpolitikai átszervezésnek tulajdonítható.

Nemcsak a társadalmi szektor vállalkozásai buktak, illetve szűntek meg Pácseren. A hetvenes évek végére visszafeléjött, szinte kihalt a valamikor oly híres és virágzó kisipar is. Rendre becsuktak a műhelyek, és a falunak már vagy húsz éve nincs pékje, hentese, borbélye, de a ma igényelt szakmák is csak fusbán működnek.

A legutolsó (1981) népszámlálás adatai szerint Pácseren 1497 háztartásban 3876 lakos él, ebből 2591 a magyar, 895 a szerb és 390 egyéb nemzetiségű. (Azóta megváltozott az arány.) A munkaképes lakosság 80-90 százaléka – csakúgy mint a múltban – kizárólag a mezőgazdaságban tevékenykedik, abból éli. A 14 000 holdas határ 20 százaléka még mindig társadalmi tulajdonban levő nagybirtok, a többi kisebb-nagyobb magángazdaság. Egyik is, másik is vegetál.

A valamikor 245 családost kibocsátó Kisújszállás, és a kibocsátottaknak új otthon felkínáló Pácseren megtelepültek mai utódai a rokoni szálak felelevenítésére lépéseket tehetnek. Ant

A DUNACSÉBI LELET

Adalék a vajdasági zsidóság történetéhez

NINCS új a nap alatt – mondogatjuk. A föld alatt annál inkább! – tenné hozzá a régész.

Ezt látszik alátámasztani az a mentőásatás is, amelyet 1972 és 1988 között végeztek Dunacsébnél (Čelarevo), mintegy 500 méterre a Duna bal partjától, a téglagyár területén. Az itt feltárt település és temető korát különféle módszerekkel próbálták behatárolni. Az elemzések a VIII-X. század közötti időszakra utalnak.

Az antropológiai kutatások két populációt különítettek el. Az egyik az észak-mongolid rasszhoz tartozott, a másik azonosítása még tart. (E sorok frójának nem ismeretesek az 1988 utáni eredmények.) A két populáció együtt, illetve egymás mellett élt, egy temetőt használt. S míg az antropológiai-
lag avarnak azonosított népesség sírjaiban jellegzetesen avar sírmellékletekre bukkantak, addig a többiben különös téglatöredékeket leltek, melyekre zsidó szimbólumok voltak bekarcolva. Mintegy 450 ilyen töredék került elő a következő ábrákkal: menóra (hétágú gyertyatartó), sófár (kosszarvú kúrt), etrog (citrus-féle), luláv (pálmaág), sőt egy helyütt Dávid-csillag. Némely töredéken héber felirat is olvasható, melyeket azonban a Jeruzsálem és Izrael nevek kivül nem lehetett feloldani, azaz megfejteni. Ennek ellenére a lelet alapján írástudók jelenlétére következtethetünk.

Dunacsébi tégladarab

Felvetődik a kérdés: a népvándorlás korában honnan a zsidó szimbólumok ezen a vidéken? Az egyik, szinte önmagától kínálkozó magyarázat mindenképpen az, hogy a római domináció alatt itt letelepült és a Birodalom bukását túlélő zsidó kolónia keveredett az új populációval. A másik feltételezés jóval izgalmasabb és további gondolkodásra készítet. Abból a feltevésből is kiindulhatunk tudniillik, hogy kazár vagy a honfoglaló magyarokhoz csatlakozó kabar elem jelenlétéről van szó. A kazár Kaganátus a Volga és a Don vidékén mintegy 100-150 éven keresztül komoly nagyhatalmi tényezőnek számított, amely képes volt ellenállni úgy az arab terjeszkedésnek, mint a bizánci expanciónak is. Dacolásukat az erős és veszélyes szomszédokkal szemben a kazárok egy fura lépéssel hangsúlyozták ki: az arisztokrácia, valamint a köznép kisebbik része felvette a zsidó vallást. Tetették ezt akkor, amikor a zsidóság már több évszázada szét-szórátásban, államtól megfosztva, ellenséges gazdanépek országaiban élt megtörtén, sokszor üldözéseknek kitéve. A IX. század elején felkelés tört ki a Kaganátusban a központi hatalom ellen; talán éppen az új államvallás miatt, a régi törzsi hiedelmek védelmében. A lázadás leverése után a felkelők egy része a magyarokhoz menekült, akik külön törzsként befogadták őket. Ezek voltak a kabarok. A dunacsébi sírok esetében, úgy látszik, korántsem beszélhetünk homogen etnikumról. Voltak közöttük alánok, mohamedán kálizok, kazárok, bolgár-törökök és talán zsidók is.

Az anonymsi hagyomány szerint a honfoglalás után a kabarok Bihart és Nyitrát kapták. Ennek ismeretében erőltetettnek, sőt ellentmondásosnak tűnik összefüggésbe hozni őket, ahogyan egy kutató tette, a dunacsébi lelet zsidó szimbólumaival. Az sem valószínű, hogy új hazájukban éppen a zsidó vallás felvétele ellen lázadók használtak ilyen szimbólumokat. Persze érvényesülhetett a kazár hatás valamilyen más módon is vidékünkön, tehát nemcsak a kabarok közvetítésével, erről azonban hallgatnak a kora-középkori krónikák.

A leletanyag vizsgálatának befejeztével talán megnyugtató választ kapunk a kérdésre: kik karcolták a zsidó szimbólumokat a dunacsébi tégladarabokra?

Egyelőre azt a magyarázatot kell elfogadnunk, mely szerint egy itt élő kisebb zsidó kolóniának sikerült átvészelnie a Római Birodalom széthullásának, valamint a nagy népvándorlás pusztításának következményeit. Talán az ő emléküket őrzi a dunacsébi lelet.

HITÉLET A TÖRÖK IDŐK BEN SZABADKÁN

SZABADKA történetével is foglalkozó valamennyi történész véleménye szerint a török korban Szabadkán a vallási élet szinte teljesen elhalt. Nincsenek ugyanis adataink a hitélet létezéséről, a lelkiszerzéstől, aki az akkori városban élő katolikus hívekké törődött volna. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a nép megszűnt ápolni és kinyilvánítani vallását, még ha kezdetben ritkán látogatták is a szegedi Ferenc-rend papjai. Bár magában a városban kevés katolikus kell feltételezünk, kiváltságos, véleményünk szerint, soha nem szakadt meg. Bizonyítékot erre a Szalvatorianus provincia Ferenc-rendi atyáinak megőrzött feljegyzései szolgálnak, amelyek szerint 1583-ban az orszai kolostor sekrestyéje Péter páter volt Szabadkáról (cústos pater Petrus de Zabátka), 1548-ban pedig Gyulán a szabadkai Bálint páter említi (pater Valentius de Szabátka).

Ha a városban kevés is volt a katolikus hívő, amit az eddig feltárt levéltári források nem cáfolnak meg, a környező helységekre, illetve a térségre azt nem állíthatjuk.

Nem azonosítható ugyan a bunyevác híközség Bácskában, melyet Simeon Matkovic kért V. Pál (1552-1621) pápától 1622-ben, de egész biztos olyan helységekről volt szó, ahol bunyevácok éltek többségben.²

X. Ince (1574-1655) pápa előtt nyilván ismeretekesek voltak a vallási körülmények a Duna-Tisza között, és tudott azokról a problémákról is, amelyekkel a kalocai érsekség küszködött, mert 1649-ben a ferences Marina Ibrašimovićot – aki abban az évben már a falvakban keresztes³ – kinevezte belgrádi püspöknek és bácskai vikáriusnak.

Itt említjük meg, hogy a boszniai ferencesek 1463-ban II. Mehmed (1432-1481) szultánt elismerték uralkodójuknak, ezután zavartalanul véghezvették lelkiszerzéstől tevékenységüket. A ferenceseknek ezt a lépését a Nyugat elmarasztalása ugyan, de a történelem később igazolta a lépés helyénvalóságát: a katolikus vallásnak a fennmaradását biztosította a Balkán, sőt szélesebb térségben.

Ibrašimović püspök nem sokáig volt tisztségében. 1651-től már Matija Benić belgrádi püspök nevével találkozunk az okiratokban. 1673-ig járta a török megszállás alatti területeket. Erről rendszeresen beszámolt Rómának.⁴ 1653. augusztus 26-i feljegyzései különösen érdekesek számunkra. Bácskáról⁵ azt írja, hogy a Duna-Tisza között terül el, szélessége és hosszúsága két nap gyaloglásnyi. Központja Bács vára, a régi keresztény erődítmény. Az egész vidék sík, akár a tenger, nincs domb, erdő, földje zúros és jól termő. Alkalmas búzatermesztésre és állattenyésztésre. Ennek ellenére gyéren lakott – a háborúk miatt. A magyar vitézek északról jövő betörésekkel gyakran háborgatják és kifosztják a lakosságot, elhurcolják a keresztényeket. Zombortól egy napi járásra van Bács vára, ahol a kalocai érsekhez méltó palota áll. Most törökök bitorolják. A háború nyomai meglátszanak az épületen. Az egykori érseki templom félig lerombolt, sekrestyéjében török katonák tányáznak. Voltak itt más török erődítmények is, akárcsak Jankóvácban, Baján, Szabadkán, Monostoron és Szegeden. A törökök csak ezekben a helységekből mernek lakni, s innen járzanak ki a sík vidékekre. Ilyenkor rendszerint összehúzódnak a magyar csapatokkal. Ezeken a területeken sok görögkeleti szakadár él, számukra állandó veszély jelentenek a törökök és a magyarok. Mint hívők igen alázatosak. Ez évben az egyik faluból elhurcolták a plébánost, akit a törökök és a keresztények szabadtóttak ki.

A kalocai érsekségről szólva a következő helységekről tesz említést: Bukin, Kolub, Zombor, Hercegszántó, Gara, Jánosalma, Bajmok. Megemlíti továbbá, hogy Bajmok és Györgyén között szép, új templom épült stb. Ezekben a helyeken mindenütt ferencesek lelkiszerzéstoktadk.

Benić püspök több mint húsz évig volt főpásztor és járta a vidéket. Feljegyzéseiben Szabadkát olyan erődítményként említi, „ahol csak a törökök mernek lakni...”

A ferencesek említett feljegyzései mellett rendkívül jelentős az a 1680-ból való okirat, amelyet Magyar László, a szabadkai Történelmi Levéltár szakmunkatársa talált meg. Eddig ismeretlen ferences püspök, Matija Bernjaković egy határozatáról van szó. Szabadka város történeti forrásainak sorában igen lényeges és fontos dokumentum zövege a következő:⁶

„Mi, Matija Bernjaković Olovóbból, Krisztus Szent Ferenc-rendi szolgálja, Isten kegyelméből Belgrád püspöke, Szamadia adminisztrátora és apostoli vikárius, szolgálja a magyar templomoknak – a négy folyó között, mint a Száva,

Dráva, Duna és Tisza –, amelyek török fennhatóság alatt vannak, s amelyeknek nincs beiktató püspök.

Mivel gondviselésünk a lelkiszerzéstől felet megköveteli, hogy egyes területeinkben a híközségekbe az Apostoli Szentek megbízható lelkiszerzéstoktadk állítsunk, akik éjjel és nappal virrasztanak Krisztus nyája felett, és szakadatlanul illettik és művelik a szeretet szőlőskertét, és aratáskor nem mulasztják el százszaalékból visszaadni a termést, ezért Téged, Tómad Vojníc, Ferenc-rendi testvér, az életem, tudásod és állhatatosságod bizonyítékai, valamint azon ránk bíztól jó alapján, amelyet hivatalból gyakorolunk, Ludas plébánosnak teszünk meg. Határozottan akarjuk, kijelentjük, kellő tekintéttel követeljük, ami megőrzött, azt őrizd meg, egészében és egyes kedvezményeivel, és azzal az apostoli kegyellemmel és engedéllyel, amit a hagyomány és a szokás szerint hasonló plébánosok rábíznak és azoknak kijár. Mindez örömdőre szolgáljon és melegegedettséget nyújtson. Szigorúan megparancsoljuk Neked, hogy ami a hatáskörödbe tartozik, azt maradtékonlansal és feltétel nélkül igazkezz elvégezni és megőrizni. Menj, Isten és a mi áldásunkkal! Annak pedig, aki örökök él és utalodik, ne feledd imát mondatni értetünk. Kelt Zomborban, 1680. január 12-én.

Matija Bernjaković
püspök⁷

Feltételezhető, hogy Bernjaković püspök volt az utolsó főpásztor vidékünkön a török időkben végén, hiszen kiűszük (1686) után a katolikus hívről való gondoskodást ismét a kalocai érsekség vette át. T. Vojníc ludasi plébánosává való kinevezéséről szóló határozatot 1680. január elején írta alá Bernjaković Zomborban, abban a városban, amelynek abban az időben hasonló státusza volt, mint Szabadkának. Ezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés: miért nem Szabadkán született meg a döntés, ami közelebb van Ludashoz, mint Zomborhoz? Kérdés továbbá, hogy 1680-ban Ludas miért kapott plébánost Tómad Vojníc személyében? Új létezett korábban is római katolikus plébánia?

Iványi István (1845-1917) Szabadka történetében utal rá, hogy 1693-ban, tehát a török kiűzése után, egy Ludasi Jeromos névű ferences a vezetéknevét származásának helyéről, a faluról kapta, holott lezámazottja volt a Gugaronvici családnak. Feltételezhető, hogy ez a család a törökök idejében Ludasban élt.

Úgy véljük, hogy a török korban Ludas a legnépesebb bunyevác település volt, sok bunyevác családdal, a többi köztől Vojnícokkal és Jaramazovicsokkal, akiknek Szabadka és Horgos jelenlegi határán, még a törökök idejében épült saját vízumlakott volt.

Azzal zárhatjuk e sorokat, hogy a török korszak végén mindenképpen szegedi ferencesek működtek ezen a vidéken. Egyetérthetünk annak a krónikásnak a soraival, aki könyvében azt írja: „...A szegedi ferencesek között, 1650-től kezdve, mindig akadnak, akik beszéltek rácul-délzálván, így képesek voltak rá, hogy sok igazkezzet, a veszély ellenére, vállalják a lelkiszerzéstől feladatokat a bunyevácok között, akik 1688-ban (?) telepedtek le Szabadkán.”⁸ Ennek a szerzőnek a megállapítása továbbá: „A Szegeden élő ferenceseknek köszönhető, hogy Szabadka katolikus város lett.”⁸

ULMER Gáspár
(Fordította: Hornyák Erika)

1 Csongrád Megyei Levéltár, XII.1. Alsóvárosi ferenczrendház iratai, 20. kötet 2 Pekát, Petar. Povijest Hrvata u Vojvodini. Zagreb, 1930. 53. (A horvát története Vajdaságban)

3 Uo. 43.

4 Gyevai Péter: Egyházi szervezetek főleg az egykori déli magyar területeken és a bácskai Tisza mentén. München, 1987. 112-115.

5 Benić püspök nem említi többé Bodrog megét, viszont szól Szeni Lőrincről, mint a megye egykori pontfőjáról. Egyes történészek szerint a mai Szontárd.

6 Csongrád megye archívuma. Okmánytár I. fol. 23. b/1

7 Dr. Karácsony János: Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon

1711-ig. Budapest, 1922. I. 168.

8 Uo. 527.

GYELMIS-REGÉNY, FOLYTATÁSOKBAN

(9.)

SOK FONTOS alkotása van festészetünknek – jöllehet olykor még abban is elbizonytalankodom, létezik-e egyáltalán ez a festészet. Ha talán mégis létezik, akkor azért, mert sern Belgrád, sem Budapest nem vett róla tudomást, nem állította ki, nem igazította saját képre, nem szippantotta fel. Pedig hát az elsőltől jóval nagyobb hagyományú festészethez kapcsolódhatott, a másodikolt pedig változatosabb és korszerűbb törekvésekkel haladhatott együtt, mindentől komplexusoktól mentesen (kivéve ha most nem ültetek belé valami kisebbségi-kisebrendűségi gatlásokat)...

Néha eltűnődök, melyek is azok a képek vagy detailok, amelyekkel legalább magamnak egyértelműen tudnám bizonyítani ennek a festészetnek - festészetünknek a létezését?

Egy időben, és olykor mostanában is, Farkas varjúinak Edgar Allan Poe-i látásögben vélem ezt a bizonyítékot magelni; később Pechán Wilhelmje, Vidéki Orfeusz lett fontos számomra; megint máskor meg Oláh Basch István-portréján a szarvasbőr kesztyű, a diáksapka, az óv, a pulóver, a jelvény és a tekintet diákmelanokóliájának azonos polgári és pikurális minősége volt a bizonyíték; vagy Oláh felesége kesztyűs ujjai között paraszalló szarvasbőr felítalm az, amit kerestem; Husveth Cencz János festik című képe is szerepelt egy időben a listámon (ma is festészetünk egyik legjobb alkotásának tekintem, remélem sikerül majd még felhívnom rá a figyelmet, mint egykor a Wilhelmre); természetesen Hangya nagy vásznán a Beckett-i dráma; Sáfány szamaróvise (amely különben szintén abban az aienlőki irodában lóg, ahol festőnk aktja); Ács nagy eget; Petrik homokképei közül valamelyik; vagy például B. Szabó Hungária-sorozata; Dobó tisztavirág-zenéje... De az is megtörtént, hogy éppen az aktok (Pechán ülő, vagy Oláh harisnyát húzó női) voltak a bizonyíték számomra.

Azon kaptam magam, hogy idővel már nem a kép pikurális szenzációját kerestem, hanem szolidabb, anyagszerűbb valamit, amibe mint egy biztos tárgyba, asztalba, házsarokba, faőrítésbe kapaszkodhat az elbizonytalankodott, dülőngelő ember. És egy napon mind inkább úgy tűnt nekem, hogy azt, amit annyira kerestem, végre egyértelműen megtaláltam: Gyelmis Lukács 41-es Nagy aktjában.

Gyelmis éppen a női szépség illékonyaságát, spirituálisát tudta monumentálisan emelni, súlyos képpé tapasztanni. Nagy formátumú, nyugodt, első pillantásra talán egyszerűnek, talán szokványosnak is tűnhet, erősen anyagszerű kép. Anyagszerű, ám ennek az anyagszerűségnek még semmi köze Gyelmis késői mátt anyagához. Ha kissé hosz-

szabb ideig időzünk e kép előtt, egyszer csak ózondús fannsikon találjuk magunkat.

Igen, akár ez az egyetlen festmény képes lenne megváltani sokszoros felfelmaradt, elbizonytalankodott, megritkult, áttört, töredékesen tragikus festészetünket. Akárhá ebből az egyetlen egy képből lenne az egész egy egész potenciális-immaginárius festészet – mindenkorai festészetünk. És éppen a történelmi katalizma peremén. Olykor az az érzésem, fehérsége, tisztasága, ártatlansága, nyugodt bája az egész háború, a kisebbségi lét minden plusz nehézségét volt hivatva ellensúlyozni, opponálni. A történelmi minden elkövetkező borzalmát, butaságot.

Nagy, nyugodt, erősen anyagszerű kép, amely mégis órvényként – a festészet, a testiség lassan beinduló órvényeként kezd álvényként bennünket, nézőket is.

A bordó bútorszövet mintás érdességének és a fehér, csipkészerű lepedő tisztaságának, mirőségének az ellentéte. Talán éppen ennek a lepedőnek a fehérsége a kép legnagyobb teljesítménye. Festészetünk legszép fehéreje ez. Jöllehet szürkés-kék árny leskelődnie felette. Talán éppen a későbbi elsürkésűk, homok, hályog, a plátánok őshülőivel való bírkózások előszerteként.

Noha a lepedő már összegyűrődött az elszenderedő szép test alatt, mégis megőri tisztaságát. És a teljesen összecsavardó kék, meg rózsaszín keilmek, draperiák (talán a kombiné és a pongyola), amelyek a szeméremt vannak hivatala eltakarni, jöllehet ezen a képen minden kitaratni, kitarulkozni, eltérni, mint a festészet szubsztanciál ragyognak, buzognak fel. Azon kívül, hogy egyben a valencei festészet előtt való tisztelgés jelképeiként is vizsgálhatnánk őket.

Oláh már 32-ben így ír Gyelmis művészetéről: „Formakészű, technikája, kompozíciója, hangulatos színei olyan jejjel művészi intellektus szoláltatnak meg, s oly nika tehetséget vettenek elénk, aki a kiválasztottak közötti is az első.”

A Szépművés Céh 41-es kiállításán szereplő képei kapcsán pedig így szólnak majd róla – azért időzem ezeket a szavakat, mert a Nagy akt születésének évéről van szó éppen -: „Az olvasz egy alatt élt és mindenki mástól előtő levegőt lehelnek képei. Vibráló, líraián színes és mégis masszív. Mintha kőből építene, erősen plasztikus.”

Szj Rezső (aki máj 79 áprilisában az Óbudai ternetőben festőnköt búcsúztatta) említi, hogy 41-ben Gyelmis Belgrádban is fest. Nincs kizárva tehát, hogy a Nagy akt is éppen Belgrádban született. Mindenesetre születését volna ott is. A különös a képen az, hogy a szer festészet hatása, amelyet olyannyira érzünk ezen a nagy vásznon, éppen a modell keresztül éri festőnköt. Emletemet már, hogy Dobrovic-tanítvány. Erdei Sándor, aki szintén modellünk társa a belgrádi akadémián, mint Ács, Hangya és a későbbi régész, Nagy Sándor, egyik kitűnő aktjának azt a jellegzetes címet adja: Tisztelet Petar Dobrovic előtt. A Nagy aktot én egyértelműen Sumanovic monumentális szűz (márványból, hóból mintáztott?) aktjai közvetlen közelében látom. Sokat foglalkoztam azokkal a cinkweis-szel alapozott sídi képekkel, azért merem ezt így állítani.

A poz utal a művészetörténet nagy alapképeire, a Danaék, Vénuszok, Olympiák és Dianák nyugodtságára, derűségére, de Bucher vagy Csók rafinált, kiforduló, kicsavarodó pózaira is ugyanakkor. Érezzük, egy hajszalon múlik, az ő modellje is erotikusban bemozdul. De nem mozdul be. És éppen ebben a visszafogottságában van az erotika. Ahogyan sütkérezik önnön érzékiségében a festészet napja alatt. Itt magok az anyag – a rózsaszín sár erotikus.

Festőnk nem mozdul se jobbra, se balra, nem klasszicizál (jöllehet nagy, klasszikus műzeumi képet akar a rombolás közepette), nem érzni a neoszimbolizmus és a modern akftésztészet (Matisse, Picasso) hatását sern, noha anyagszerűsége úszerű.

Egy arany, illetve éppen nagy arany, hanem: **rózsaszín középut** – amely válasz a történelem rótságaira, durvaságaira, de a lét rejtőkód szépségének a felmutatása is egyben. Ha ismét előveszem majd ezt a szöveget, akkor már **A rózsaszínközéput** lesz a címe. Nem véletlenül, nem előzmények nélkül, hiszen immár egy évtizede lesz annak, hogy a flamingókkal foglalkozom, és hogy a csikóhalt csikóhalt nemesítettem volt.

TOLNAI OTT

Gyelmis Lukács: Fekvő (Nagy) akt
(A szabadkai Városi Múzeum tulajdona)

GYERMEKNEVELÉS A SZEGÉNY CSALÁDOKBAN

A századforduló és a XX. század első évtizedei

AZOKBAN az időkben, amelyekről szólni kívánok, népközpontú gondolatok tartották a gyermeket. A 10. vagy 15. kis jóvecnyit is boldogan fogadták. Sajnos, nem nevelték fel mindegyiket, a különböző járványok és betegségek tizedelték a kicsiket. Általában minden családban 6-8 gyermek ulte körül az asztal. Ez legalább háromszor 8-10 szület kenyeret jelentett naponta. Ha volt valamennyi föld, szűkös, de megélték, ahol csak az apa két keze kereste a mindennapit, ott a gond is ott űlt az asztalnál. A földek nem adtak olyan termést, mint manapság. A parasztok örültek, ha 6-7 mázsa búza termett egy hold földön. A szegényebb szülők attól a naptól fogva, hogy a kicsi kinőtt a bölcsőből, dologra szoktatták. Vízet vitt a baromfinak, csumát vagy csutkát hozott a konyhába, ringatta a bölcsőt. A testvérek nevelték és szerették egymást. Aratáskor a 6-7 éves vizet hordott, a 8-9 éves a kötelet terítette a marokverő anyja vagy nővér előtt. Aki ottthon hagyta, annak az volt a feladata, hogy vigyázzon a kisebbekre és gondozza a baromfit. Ha nem volt kire hagyni a kicsit, magukkal vitték, beásták deréig a földre, hogy ne kóboroljon el. Ha volt fa a közelben, ahhoz kötötték és esengőt akasztottak a nyakába. A kutya is örök számított. A 8-9 éves fiút elszegődötték libapásztorok valamelyik gazdához egész nyárra (addig se evett otthon), s esetleg kapott egy ruhát vagy cipőt. A kislány otthon öröme a libákat. A libapásztorok sok könnyet lenyelhettek esténként, amikor elbújhattak az istálló valamely szögletébe aludni. A gazda megbüntethette a kis hasznát vagy libapászort, ha hibát követett el. A büntetésre ostort használták, főleg a gyerek mezítelen lábszárára mérték az ütéseket. A kispásztor esetleg vasárnapi hazamehetett néhány órára. Ha volt a közelben másik libapásztor is, egymás mellett legeltek, s némi játékra volt lehetőségük. A libákat akkor volt szabad behajtani a tanyaba, ha a nap odaért, ahol a vak koldus kiöntötte a vajat, tehát egészen alkonyatkor.

A 10 éves felüli fiúgyerek elszegődhetett kanásznak. Ez már rangot jelentett. Lehetett karikászostora és bugylibicskája. A disznók őrzése nehezebb volt. A kanász kéthetenként ment haza és már valami bére is volt. Ha a disznók betörték a kukoricába, nyakleves járt érte, vagy büntetés ostora. A kis kanászok versenyképpen összezeresztették a kanokat, s ha a kan megserült, verést kaptak érte. Léteztek úgynevezett kanászmergésítő mondókák:

*Ábécé borjúláb,
Fogd a farkát, tejet át,
Ha meghúzd többet át,
Csukd be a malté szád.*

Vagy:

*Danyi, Danyi, dagasztanyi,
Kese lábát igazgatni,
Szedd a szőrt,
Vágd a bőrt,
Ereszd azt a piros vért.*

A kis kanászok birkóztak. Volt nyalábra való birkózás, vagy karral való birkózás és volt a törés. Ez utóbbi abból állt, hogy a hüvelykujj bűnykjét a hátközéphe kellett nyomni. A béres tanította a kanászt más munkára is. Táncolni is a bérestől tanult. A kanászból idővel mindenes lett. Ez még kevesebb, mint a béres. Januárban áll a munkába, még ő is

az istállóban alszik. Ló- és tehénvakarás, trágyázás tartozik a feladatai közé. A vakaróban összegyűlt szőröből labdát csinált. Eteti a kisborjút, a zsetábra a tejbé az ő újját teszi bele, azt szoptja a kisborjút. Szántani tanul, segít a gazdasszonynak a veteményes kertben, a bosztányban. Morzsolással a mindenes pirkálja meg a kukoricacsöveket a pirkálóvassal. Neki kell a megtetvezzett állatot húszársírral megkenni. Ez higanykenőcs és petróleum keveréke volt. Így lesz lassan a szegényember kistaifból legény.

A következő lépcsőfok a gulyás. Gulyást csak az a gazda fogadott, akinek nagyobb tehéncsordája volt. Őt már megillette a bot és a kutya. A tinó nyakában szót a kolomp. A katonaság előtti kész ember a béres volt. Nem adja haza a keresetét, főleg akkor nem, ha az előző munkái béréből semmit nem raktak félre. Arra számít, hogy a katonaság letöltése után megússul. Minden munkát imert munkát, és mint komenció béres a feleségével szegődik el egy nagyobb tanya. Sok gazdánál és sok verés árán megtanulta, hogy a munkát és a keservesen megkeresett pénzt meg kell becsülni. Nem is vettek el olyan lányt, aki nem dolgoz. A legény mindig a munkában (aratás, kukoricatörés) választotta ki a párját. A puccos és cifrakodó lányt szegény ismer nem vette feleségül.

Az anyák mindig nehezen váltak meg gyermeküktől, főleg a 8-9 évesektől, csak a szükség kényszerítette őket rá, hát még akkor, ha a lánygyerekekről volt szó. A lányok azonban többnyire otthon maradtak és dolgoztak az anyjuk mellett, az apjukkal a földeken. Mégis adódtak olyan körülmények, hogy a kislányt is el kellett szegődíteni. Az apa gyakran és szigorúan ellenőrizte, hogyan bántak a gyermekkel, nincs-e veszelében, de előtűk ritkán mutatkozik, mert mindig nagyon sírnak, belekapaszkodnak és haza akarnak menni. A kosztjuk sokkal jobb, mintha otthon élének, elkapják a használt ruhát, s némi pénzt is. Az apa az első hónapot kezdve minden pénzt, amit a kislányok keresnek, félreteszi vagy bankkönyvre helyezi. Az évek múlnak, a pénz szaporodik. Mikorra a kislányok kinövik a pasztonkatort, mindenes konyhalányak szegődnek el. A jó és szorgalmas, becsületes, nem ragadozkező lányt könnyen akad munkahelye. A legnagyobb rang ezen a lépcsőn a szobalányé. A szabadakú zsidó házakhoz például szívesen szegődtek el a falusi lányok, mert jól bántak velük, a fizetés is jó volt. Az ilyen nagyobb háztartásokban a szakácsnő, már korosabb asszony, választotta a szobalányt a maga falujából és rokonságából, és vigyázott rá, mert az ilyen úri családokban úrfik is voltak. Általában a lányok a 19. és 20. születésnapjukon kapták meg a megtakarított pénzt vagy a bankkönyvet, akkor mentek férjhez, mert a kiválasztott legény akkor jött meg a katonaságból. Mindegyik lány megvette a bútorát és a kelengyét a megtakarított pénzből. Ha az apa ki tudta állítani a lány kelengyét, nem adta ki a lányt a házból, mert sok volt a veszelé, a napszám ritka. A lány azért egykezett malacot, borjút nevelni, hogy legalább azt vigye magával. Minden lányt avar nevelték, hogy az erkölcsi tisztasága a hozomány, hogy a cifrakodás romlásba dönti a családot, hogy a dolgos és szorgalmas leányt viszik el. Sokkal nehezebb volt a helyzet azokban a családokban, ahol hiányzott az apa, az anyja, vagy más volt a baj.

CUKORRÉPATERMESZTÉS A MÚLT SZÁZADBAN

A CUKORRÉPA termesztése és a cukoripar fejlődése a napoleoni háborúk idején léptetett kontinentális zárlat idején kezdődött Európában. A cukorrépa hamarosan a legfontosabb ipari növény lett.

Achard német kutató fehér szilvázsi repájából szelektált cukorrépa a XVIII. és a XIX. század fordulóján csak 5-7 százalékos cukortartalmú. A XIX. század közepére elérte a 12, e századunkban a 18 százalékosat is.

A Magyar Mezőgazdasági Lexikon 1880-1890 közé teszi az első cukorgyárak építését vidékünkön, bár Magyarország 1844-ben 63 cukorgyárat tartottak nyilván. (Különféle okok miatt 1859/60-ban már csak 19 termelt.) A cukortermelés 1891-ben Magyarországon elérte a 100 000, 1912/13-ban a 600 000 tonnát.

A cukorrépa fontosságáról fest képet a Zomborban kiadott Gazdasági Értesítő. Az 1889. évi 10-11. számban tettek közzé egy jelentést a cukorrépa termesztés kísérleteiről. Rombay Dezső a többi között a következőket írta: „...Köztudomású dolog, hogy hazánk répacukoripara – a folytonos válsággal küzdő mezőgazdaság nem kis kárára – ez év elejéig igen szomorú képet nyújtott, úgy, hogy még a belfogyasztásunk is igen csekély részét tudtuk fedezni s évenként nagy mennyiségű idegen gyártmányt hoztunk be... Cukoriparunk pangásának fő oka kedvezőtlen adózási rendszerünk s a gyárosok egészségtelen alapra fektetett spekulációja volt... (Nem ismeretek a panaszok?) Kormányunk ilyen viszonyok közt elodázhatatlannak látta a cukoradó törvény alakítását s így született meg hazánk közigazgatásának javára az 1888. XXIII.t.c. Ezen új törvény szakít a régi átalányozási rendszerrel, és a megfelelőbb terményadót hozza be. E törvény megszünteti azon egyenlőtlen adóztatást, mely a különböző cukortartalmú répát feldolgozó gyárakra s így a répa termelő gazdáira is hol hátrányos (mint hazánkban), hol nagyon is előnyös (mint Ausztriában) volt... (A kétféle mércét sem ma találtuk ki!) E törvény magát a cukrot, vagyis a kész gyártmányt adóztatja meg és pedig mázsánként 11 frrtal, kivételi praemiumot tetemesen alászállítja, mely által a gyárosok szertelen spekulációját s ezzel a szédeléget nagyon megakadályozza...

A Bács-Bodroghvármegyei Gazdasági Egyesület főlegvén a kérdés nagy horderejét és az új viszonyok okozta előnyös helyzetet, az ideai közgyűlésen mozgalmat indított meg vármegyénkben egy répacukorgyár fölállítására. Erre nézve első teendő volt annak megállapítása, hogy a cukorrépa egyáltalán megtehető-e vidékünkön s vajjon alkalmas-e gyári feldolgozásra. E kérdés megoldása céljából 25 egyesületi tagnak kísérlettelre a legjobb fajta cukorrépakból osztott ki...

E begyűlt adatokat immár feldolgoztam, a répákat a helybeli főgimnázium vegytani laboratóriumában Roediger Lajos úrral, a kémia tanárával egytől egyig elemeztem... A termés nagysága egy kat. holdra átlag kiszámítva 330 mázsa. Legbőtermőbbnek mutatkozott a szilvázsi répa (átlag 340 mázsa), aztán következik a

Vilmorin-féle (átlag 320 mázsa) végre az Imperiál (átlag 300 mázsa). De aztán értékük megfordulva áll, a cukorrépaelemzésnél átlag a szilvázsi bizonyít legkevesebbet érnek... E számadatok értékének főbecsülésére és összehasonlítás kedvéért szükségesnek tartok néhány más vidéken elért eredményt fölemlíteni. Diószegen 171, Mezöhegyesen 355 q.-t termeltek. Balázs Árpád a magyar-óvári gazd. akadémia igazgatója szerint az átlagos termés 170 q...

A cukorrépánál leglényegesebb kérdés a cukortartalom, ezt kiderítendő, az összes beküldött répát elemeztük. Az összes átlagos cukortartalmat 12 %-osnak találtuk... A Hatvan vidékén talvány folyt kísérletek átlaga 11,24% cukrot mutattak fel. Mezöhegyesen 1885-ben az átlagos cukortartalom 12,8% volt. Ez adatokat azért hoztam fel, hogy összehasonlítsuk a mi átlagos 12%-unkal és ennek alapján jó lélekkel kimondhassuk, hogy vidékünkön a cukorrépa nem csak megterem, de úgy mennyisége, mint minősége tekintetében teljesen indokoltá teszi itt egy répacukorgyár fölállítását."

A jelentésben ezzel kapcsolatban hozott határozatokat is olvashatunk:

„A kísérlet eredményét az ig. választmány örömmel veszi tudomásul. Hogy a termelt répák cukortartalma iránt egész biztos adatok birtokába jussunk 5-6 helyen termelt répa az országos vegyvizsgáló állomásához, ugyancsak annyi Petrovits tanár úrhoz küldendő elemzés céljából, az ebből fölemlülő költségeket az egyesület viseli. Másrésztől, minthogy ezen egy évi kísérletet az ig. választmány kevésnek tartja arra nézve, hogy a cukorrépa vidékünkön való termelhetősége egész biztonságossal kimondható legyen, az egyesület a kísérletet nagyobb arányban folytatja és pedig lehetőleg a vármegye minden vidékére kiterjesztve... A közösgé kellő tájékoztatása végett, és hogy a cukorrépa termelés közgazdasági fontosságáról meggyőzőessék, továbbá, hogy az ezzel való bánásmóddal megösmerkedjék, titkár megbizatik, hogy a „G. É.”-ben eddigi tapasztalatait is ez ügyben fölmerült momentumokat írja meg, mely munkája külön füzetben, esetleg német és szerb nyelven is kiadatik... (A többnyelvűségnek akkoriban nem volt annyi akadály, mint e század végén!)

Hogy akkoriban is voltak érdeklődések, bizonyítja az alábbi közlemény:

A sacharin

E veszedelmes szer, mely állítólag több mint 200-szor édesebb a cukornál, állandó rettegésben tartotta mindazokat, akik örömmel látták a magyar cukorrépa termelés terjedését. Ma már a rettegésen túl vagyunk, mert orvosi szaktekintélyek megbizonyították, hogy a sacharin az emberi szervezetre nagymértékben káros és egészségtelen, ennek alapján a legtöbb kormány betiltotta a sacharin elárúsítását s csakis orvosi vényre és kis mennyiségben kapható a gyógyszerárakban.

VISSZATEKINTŐ

IN SITU, RABLÓÁROK...

A Palics és Hajdújárás közötti „Kővágó” közelében levő templomromnál végzett régészeti ásatások naplójából*

1991. július 18. (Csütörtök)

A munka kezdete 6 órakor. Jelen vannak a tegnapiak. Az ifjú kutatók jóval később, fáradtan érkeznek, mert az ifjúsági táborban elhelyezett menekültek egész éjjel zenéltek.

Az éj folyamán viharos szél kísérletében ismét esett az eső, kárt nem okozott, kicsit felázta a talajt. Az északnyugati hűvös szél továbbra is folyamatosan fúj.

Tovább folytatjuk a munkát.

A/5-ös szelvény. A felsőbb rétegekben határozottan kivehető egy régebbi rablóárok, amely részben megbontotta a szelvénybe nyúló torony egy darabját is. Ebben a szelvényben csak egyetlen megközelítőleg épnek mondható csontváz van, egy nő csontváza, amelyik a sárga színű homokon, az őstalajon fekszik. Az A/5-ösbe nyugati csúcsával belenyúl a térbe a torony alapjának egy nagyon jellegzetes része. Ezen a részen minden kétséget kizáróan kivehető és követhető az objektum építésének módja. A körülbelül 100 cm mélyre ástott, teknőszerűen kimélyített széles árok alá szorosan egymás mellé rakták a nagyméretű darázs-kövek (termőkő) első rétegét, amely fölül egészen az akkori felszínig vékony sárga homokcsikkokkal váltakozó vastagabb szürke agygréteget terítettek, amelyeket olyan erősen ledöngöltek, hogy az egész kőkeménnyé vált. Olyan szilárd lett, hogy száraz állapotban az ásóval fel sem lehet törni.

A „d” négyzet sarkában, a „D” pont alatt egy keskeny, hosszégszög alakú sírgödör jelentkezik, amely nagy, vörös téglákkal száraz technikával van körülfalazva. Összesen 5 sor. A csontváz tájolása megegyezik a templom tájolásával, közvetlenül a torony alapjai mellett van, közvetlen közelében nincsenek sírok (az ide temetett személy nem tartozhatott a köznép közé).

„Látkép” az ásatásokról (Slobodan Zlatek, Újvidék, felvétele, 1991.)

B/4 szelvény „b” és „d” négyzet. A legfelső temetkezési rétegen látszik, hogy ide is belekanyarodott az A/3 és A/5 szelvényben megfigyelt rablóárok. Az itt talált néhány sír azonban nem volt teljesen megbolygatva, illetve a csontvázak részeinek nagyobb része egy csomóban volt. A pillanatnyi helyzet alapján a második szinten fekvő csontvázak csak részben szenvedtek kárt a beásások miatt. Van közöttük olyan is, amelyiket még annak idején a későbbi sírgödör nyitása közben bolygattak meg. Az egyik esetben egy fiatal nő csontvázán egy idős nő csontváza fekszik. A „d” négyzetben (a negyedik ásóymórnál tartunk) úgy tűnik, hogy ha voltak is ezen a területen sírok, azokat a templom alapjainak a bolygatása, az építőanyag rablása közben szedték fel és dobálták ki, itt csak csontdarabokat találtak.

B/6 szelvény. Az „a” négyzetbe északról „beielőg” a torony alapjának déli csúcsa. A sarokban levő kő in situ, a helyén van, a rárakott agygréteg nagyobb kiterjedésű és befedi az egész egykori alapot. A „b” négyzetben is látható egy darab az alaplóból. Ez az a rész, ahol a délkeleti oldalfal és a toronyra támaszkodó homokfal találkozik. Ez utóbbi alapja nem olyan mély, mint a torony alapja. Érdekes körülmény, hogy az apróbb köveket habarcsréteg fogja közre; mintha az árokba habarcsot öntöttek volna és abba dobálták volna az építőanyagot. A malter nagyon meszes, szinte teljesen fehér színű.

A romoktól délre eső részen is látszik a csontvázak helyzetéből, hogy itt is átfutott egy rablóárok. A szelvény közepén van egy kettős sír, egy férfi és egy nő csontváza fekszik benne. Ez a sír érintetlen. A déli sarokban, a „C” pont alatt egy összekuporodott személy csontváza bontakozik ki. Arccal lefelé van fordítva és alsó lábszárai fel vannak húzva a medencecsontokra. Az „a” és „b” négyzetekben háton fekvő fiatal leány sírgödre (67. sír) a legelső rétegbe tartozik, a sárga homokba van beleásva. Itt érdekes körülmény vonja magára a figyelmet: a koponya, a hát és a medence alatt kiterjedt ellipszis alakban intenzív faszénréteg látható. Nem kétséges, hogy a temetési szertartás maradványa.

A C/6 szelvényben a csontvázak között nagy a felfordulás. Egy csomóban több egyed hosszú csontjai és koponyája van elhelyezve; ezen a területen is végigvonul a rablóárok. Csak négy sír van nagyobb részben in situ az „a” és „c” négyzetekben. A másik két négyzetben teljesen konfúz a helyzet, az altalaj fel van forgatva a föld, a csontok szerteszét.

A nap folyamán az alacsonyan gomolygó felhőkből többször megeder az eső, szítál, de a munkát csak akkor szakítjuk meg, amikor komolyan kezd esni. Gyeekeznünk kell, mert rövidke a határidők.

A munkát 14 órakor hagyjuk abba.

*Részlet Szekeres László feljegyzéseiből

A SZENT „PONYVA”

APONYVAIRODALOM, mai meghatározás szerint, „értékteleen, rendszerint kalandos tárgyú prózairodalom”. Azonban irodalomtörténeti vonatkozásairól is megemlíti az Értelmező Kézisótár: „Régebben vásárokon (ponyván) ártal kiadványok összessége”, s ezáltal jelzi, hogy csupán a könyvespolc, könyvespult gyanánt használt ponyvaszövegekről van szó, melyről a régi korok nyomdászai az általuk nyomtatott könyveket, füzeteket a piacokon, de főleg a vásárokon, a nagybővű búcsúknban árusították. Jelentésátvitelről és jelentésbővülésről tehát egyaránt beszélhetünk a ponyva szó esetében. Tudnunk kell azonban, hogy a ponyván ártal művek között nem kisebb irodalmi műalkotások is előfordultak, mint például Shakespeare Rómeó és Júliája; valószínűleg a világhírű dráma szomorú, tragikus végkifejlete miatt adhatta ki valamely nyomdász, némi anyagi haszon reményében.

Az ilyen ponyvafüzetek művelődéstörténeti szerepe sem elhanyagolható, hiszen sokszor csak jelentették az írásos műveltség egyetlen (könnyeb) terjesztési lehetőségét, vagy pedig az írásos megnyilatkozás egyedül lehetséges formáját.

Vajdasági népi vallásosságunk kutatása szempontjából is fontosak ezek a lapos füzetek, hiszen a híres kegyhelyekre való zarándoklatokról ilyeneket hoztak a búcsújárók emlékébe az otthonmaradtoknak, avagy a maguk lelki igényeiket kielégítendő. Néhány krajcárért ártaltak őket ott, leginkább a szerzők, esetleg a nyomdászok. Ezek az úgynevezett vallásos vagy szent ponyvákban a buzgó hívek adták közre új és legújabb, szép és szépséges énekeiket, imádságaikat, melyeket ők maguk szerettek, s valamely helyi vagy környékbeli nyomdászparosnál nyomattak ki. Többször a környezetükben ismert, a valakitől már hallott s hasznosnak tartott imádságokat is közreadták, jó szolgálatot téve így az archaikus népi imádságok terjesztésében, a népi kultúra népszerűsítésében. Ugyanis az ilyen ponyvafüzetek közkevdveltségét mi sem bizonyítja jobban, mintsem hogy a múlt század közepétől máig megmaradtak vidé-

künk falvainak vallásos és hagyománytisztelő családjainál kegyes olvasmányokként, esetleg a dédszülők hagyatékaként.

A néprajzkutatók előtt nem ismeretlenek ezek az aprónyomatványok, hiszen a laikus szakralizmus és a hiedelemvilág vizsgálói több érdekes és értékes népköltészeti szöveget fedeztek fel a megárgult, töredézett lapokon, melyek régi imakönyvekben lapultak, esetleg más, hasonló kiadványok mellett, cérnával összevarrva, imádságos könyvnek váltak. Ezeket olvashatjuk a nagyerejűnek tartott hét menyeyi szent zárok imádságát; imádságot a radnai csudatevő Szűzhöz; az isteni Údvízítő Jézus legszentségesebb nevének rózsakoszorúját; hasznos imát szemfájás ellen, és még sok, általában szépnak nevezett éneket.

A vajdasági sajtó-, illetve nyomdatörténet, könyvszét kutatói is hasznos információkat szereznek az úgynevezett „szent” ponyvák-ról, hiszen jónéhányon általában szerepel a nyomdatulajdonos neve, székhelye és a kiadás évszáma. Épp ezért tudunk Wágner András zombori nyomdájáról. Wágner 1859-ben kért nyomdaalapítási engedélyt a szabad királyi város magisztrátusától. Ugyanilyen nyomtatványok kerültek vásári ponyvára Székely Simon szabadkai nyomdájából. A bajmoki Kiss Teréz is szerkesztett hasonlókat. De az akkori ország más városában működő nyomdászok hírt is megörökítették a vallásos ponyvafüzetek: a budai Bagó Márton, a pesti Bucsanyszky Alajos, az aradi Réthy Lipót, a budapesti Bartalis Imre nevét, vagy az Egri Nyomda Részvénytársaságét. Ez utóbbi városban nyomtatott kiadványokra falusi öregasszonyok mondták: Ezek egri könyvek, ezeket nem szabad mutogatni. Valószínűleg egyházi jóváhagyás híján kerültek forgalomba.

Imaponyvaink mindegyikének címodafalán tetszetős, vallásos témájú metszettel láthatunk, és igencsak sajnáljuk, hogy a készítő művész nevét nem tüntették fel, hiszen úgy a művészettörténészek is pontosabb forrásként használhatnák őket.

SILLING István

NEMESK-E A NEMESMILITICSIEK?

1848 ELŐTT a kiváltságos nemesség képezte a nemzetet, csak ez gyakorolhatta az országban közigazgatási és törvénykezési jogokat. S ilyen szempontból a gazdag főpapok és mágnások, vagy éppen a szegény bocskoros nemes egyenrangú és egyenjogú volt. A nemzet zöme pedig, az aránytalanul nagyobb számú nem nemesek, egykori szóval a nemtelencek csak a terheket voltak kötelesek viselni, de a politikai jogok gyakorlásából ki voltak rekesztve, mintha nem is azonos nemzetet hasznos tagjai lettek volna.

Az egykor viruló Bácska nagyszámú régi birtokos nemessége szinte teljesen elpusztult a török háborúk alatt. Így esett azután, hogy az ország visszafoglalása után Bács és Bodrog megye területét a királyi udvar fegyverjogon szerzett területek minősítette és a maga részére foglalta le. Csak a kalocsai érseknek sikerült kemény küzdelem árán hajdani hatalmas birtokaiból Bács városát visszakapnia és gróf Czobor Márk az 1720-as években családjának nagykiterjedelmű birtokaiból a bajai uradalmat szerezhetette vissza magának.

A vármegye életét azonban valamiképpen fel kellett támasztani, hiszen a nagy bajjal újult alakult és szervezkedő Bács és Bodrog megye gyűlésein alig létezett néhány ember, akikkel a legszükségesebb adminisztrációt sem lehetett elvégezteni. Lassan azonban távoli megyékből megindult a népesség áramlása a fekete föld,

dűs fűvű bácskai tájra. Jöttek elszegényedett, jobb életet remélő nemes családok is. Így alakult a kizárólagosan nemes lakosságáról elnevezett Nemes-Militics nemesi község, amelynek „gatásy” nemesi (bocskoros vagy hétszilvafásoknak is nevezték őket) idővel Zombor vármegyei székhely kellő szomszédtságában számuk és közelségük miatt tekintélyes szerepet vittek. A falu valamikor az 1723-30 közötti időben létesülhetett, s élveztek is lakói az előjogokat, köztük a legfontosabbat, az adózás alóli mentességet.

Am a bõrre írt nemesi levelek (az úgynevezett kutyabõr), amelyekre fa- vagy ércdobozban a királyi hitelesítő pecsét volt felfüggesztve, idővel elvesztek, vagy éppenséggel itt-ott kissé gyanusának bizonyultak. Ezért 1771-ben elrendelték a falu nemesinek felülvizsgálatát. A 64 nemesi család közül ötven igazolta nemességét, ellenben 14 (Allaga, Balogh, Berecz, Bozó, Dosa, Drahoncz, Hajnal, Kanyó, Kiss, Koncz, Kunszabó, Szabóczy, Tatai, Horváth) záros határidőig kapott iratainak felkutatására és bemutatására. Nemesi előjogait a nemesmiliticsiek – az ország más lakóihó hasonlóan – 1848 törvényeivel veszítették el végérvényesen, de azért némely padláson még talán most ott porosodnak a ma már limlomot jelentő régi okmányok.

KÓHEGYI Mihály

A HALAK ERŐS SZAGÁT NEM TUDJÁK ELVISELNI...

A Palicsi-tó árapasztásának következményei (2.)

A PALICSI vízáradások káros következményeivel bizonyítja az 1838-as árvíz is. A május 25-én jegyzőkönyvezett eset után küldöttsgé járt a helyszínen. Jelentésükből kitűnik, hogy „miután a Palitsi Tó vizét körül járták azt tapasztalták: hogy a' víz áradás következtében vízzel ugyan ezen tó megtelelén: a' partokat – melyek buzaválvák – minden felől – különösen pedig nag nyugott részről egész dülledéig mosná a' töltést is mely Palits és Vérth (a Vér-tó régi neve – H. L.) között fekszik – és mely inkább posta útra szögél – ha ki nem erősítik vékép előntendi – miért is a' Tudósító uraknak az a' véleményök: hogy a' kérdéses Tó mennél hamarabb – kaszállás előtt szokott mód szerint kieresztessék.” A június 5-i határozat szerint erre mégsem került sor. Az erre vonatkozó szerződési kikötést tehát betartották.

A ludasi halászat ekkori állapotát jellemzi két bérlő, „Tukarcy Tóth Mihály és Csákány József Ludasi kertészek” esete. 1839-ben úgy akarták hat évre bére venni a halászatot, hogy szabályozni szeretnék volna a Bőge torkolatát. Május 21-én itt is küldöttsgé járt. A küldöttek „a' megvizsgálásokat megvizsgálván tapasztalták: hogy azon csatorna – melylyett a' Folyamodók kívánata szerint úton 's irányon huzni akarnak czélnak meg nem felelné azért: mivel a' kőröséri patak eddig: míg Ludas nádas vize pontos magasságra nem nyúl – eleve Ludasba – aztán odébb folyri szokott – ezen mód szerint pedig a' palitji vizek – melyek a' halaknak ártalmasak Ludas nádasai vizekkel öszekeverednek – azonban ha a' folyamodók kívánt Csatornát magok veszedelmére tulajdon költségekön kiánni akarnák – véleményükkel – ez esetben oda járulnak: hogy nékie a' Ludas nádasai Tó uradalmi jog megismerésüül évenként fizetendő egy arany adózásúrt 8 évreke is kibéreltessék.” Erre nem került sor, mert a június 20-i próbahalászaton a „harmadszori hálövetés után csak... 3 darab kis apró kárász kilógása” sikerült. 1840. február 3-án a „Ludas halászat használata – ide érve a' piócázást is, három évre” az emellett két kertész számára úgy valósult meg, hogy a „Palitsi vizek Ludas tóba való lecsapoltatása tsak tavasz idejékor – midőn t. i. az a' halaknak nem ártalmas megtörténhetik – továbbá, hogy Ludas tóba kender ásztainai, avagy lovakat azon a' helyen hol t. i. halásznak szabad ne legyen”. 1840-től pedig a szerződésbe belefoglalták már azt az időszakot is, amikor a palicsi nagyvizeket a halászat kára nélkül kiereszthették.

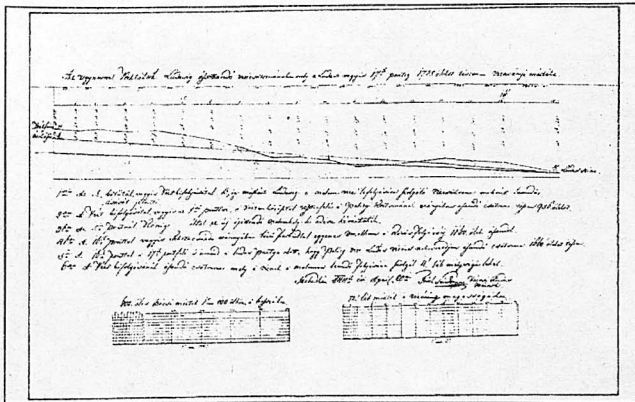
A Wüsztinger-féle tervről írottak szerint e víztől a ludasi nádasat is féltették. 1844. április 16-án a Kőnig-féle vízfalmomóggal kapcsolatban Tóth Sándor iteni mérnök így ír: „A mi a' pality vizeknek ludasi nádlásokra és halászatra nézve állított ártalmasságát illeti, e' részben az véleményes tudósításomhoz mellyet ez érdemben, még 1828-ban évbán elkészítették, a tekintetes Tanács is el fogadott, s mellyet több évi tapasztalásom igazola, jelenleg is következetes maradván, alázatos véleményem az: hogy a' palityi sós víz, a' ludasi nádlásoknak ártalmas csak azon esetben lehetne, ha ludas medrét vízzel annyira megtölténé, hogy a' nad, a' víz sokasága által elfojtatnák, ártana tehát a' nádlásokra nézve a' mennyiség, de nem a' minőség; mi onnan is előtűn: hogy jölehet a' pality csakadaltan kapcsolatban áll, és ékep vize, akár mely ponton sokkal sósabb mint ludasnak vize valaha lehetne, mind a' mellett magában a' palityban, ott hol a' föld területe alkalmos, és a' víz magassága ki-sebb, nád terem – Egyébként pedig, a' felállítatni szándékolt csatornán át oly kevés víz mennyiség bocsáthatatik át ludasba, hogy az a' csatornának 2684 ölnyi (kb. 5075 méter – H. L.) hosszán a' föld homokos rétegei által nagy részben felszívatik, más része pedig, mely ludas medrébe jutand, a' nádas területén, csak nem minden idegen savas elemektől kiiltulatan fog ludasba átszivárogni. Ha pedig tekintetbe vétetik az: hogy válnakozó (ti. Kőnig – H. L.), a' palityi víz átszivására, kavicsos, szennél, és homokkal vegyítendő desztilláló gépet felállítani szándékozik; – ekoron épségen minden aggodalom megszűnik, és a' csak nem ivóvá desztillált víz, a' ludasi nádlásoknak, és halászatnak nem csak ártalmára nem, sőt minden esetre használatra leendő az által: hogy a' víz szűke miatt sokszor elveszett halaknak alkalmas táplálékot nyujtand.” A ludasi nádasnak a Palicsi-tó vizének minősége tehát nem ártott.

A fenti jelentéshez kapcsolt hozzászöveget (a képen) és alaprajzot látva leszögezhető: a Bőge egyes szakaszain 1844-ben igen sekély volt. Több szerző – 1903-ban Treitz Péter (1866-1935), 1909-ben Schwalm Amadé – megállapításával összhangban: lehetséges, hogy ez a lúthó-mokkal magyarítható. Így már világossá válik a „Pality tó lecsapolását” érintő, 1840. szeptember 4-i határozat is: „azok, kik az illető ártok meg nem tisztították, köteleességük bétélyesítésére szorítkozzanak.”

Mindebből látható, hogy e negyedszázadban a Palicsi-tó vize által okozott károk elhárítására különböző tervek születtek. Ezek közül csak a Bőge legelsőbb 1837 tavaszára elkészült rekesztése és a vízieresztés 1840-es behatárolása valósult meg.

A víz veszélyességének okát még kutatni kell(éne). A megoldáshoz talán nem a víz szikszóságának, hanem szennyezettségének a kutatása vezet.

A Ludasi-tó is kihatott a Palicsi-tóra. A Kiss Józseffel (1748-1813) foglalkozó, korábban megjelent írásból tudjuk, hogy a Palicsi-tóban csak a Bőge elkészülte után jelent meg a hal, a pióca, a béka. Ha így volt, akkor a vizsgált negyedszázadban „évről évre” csökkenhetett a Palicsi-tó vizének szikszósága és szennyezettsége. Fokozatosan így járult el tehát a Palicsi- és a Ludasi-tó az erős szágu víz okozta veszély a halakra. Ezáltal a Palicsi-tó is halastóvá vált.

A Bőge-csatorna 1844. április 20-án Tóth Sándor által rajzolt hozzászöveg (Történelmi Levéltár, Szabadka. 12.B.153/pol.1844)

HONISMERETI TÁBOR ÉS VETÉLKEDŐ

A Vajdasági Magyar Pedagógus Szövetség (VMPsz) és a Bácsország szerkesztősége

A CSODASZARVAS

címmel honismereti tábort és vetélkedőt szervez a milicentenárium alkalmából.

1. A TÁBOR ÉS A VETÉLKEDŐ CÉLJA

A vajdasági magyar és más nemzetiségű fiatalok megismertetése a magyar nép ősi- és középkori történetével a történelem, a régészet, a nyelvészet, az irodalom és a néprajz segítségével. A szervezők a tételes tudás mellett fontosnak tartják, hogy a verseny résztvevői egyéb művelési ágakban is jeleskedjenek: képzőművészet, zene, irodalom. Meggyőződésünk, hogy az így jutott ismeretek lényegesen biztosabb tudást adnak a tanulóknak, mintha csak számonkérjük a szakirodalomban olvassuk. A nemzeti önismeretük mellett mindenekelőtt a kreativitásukat szeretnénk fejleszteni.

2. VERSENYFELTÉTELEK

Minden tanuló, aki részt kíván venni a vetélkedőn, „belépődíjként” 8-10 oldalas munkát küld a szervezőknek, azokból a témákból, amelyekből később a nyári táborban részletes hall, illetve bemutathatja szülőföldjének rövid történelmét, jeles szülőtét, néprajzában egy-egy mozanatát.

3. A TÁBOR PROGRAMJA

1. A magyarok őshazája a nyelvtörténet tükrében
2. A népvándorlás kora
3. Attila és a hunok
4. A honfoglalás, a kettős honfoglalás
5. A krónikák, a geszták és a nyelvemlékeink
6. A népi kultúra keleti elemei
7. A népdalkincsünk ősi öröksége
8. Természeti környezet

4. KÍSÉRŐ TEVÉKENYSÉG

1. Kirándulások, szabadkai Városi Múzeum, a horgosi pusztalampom, Aracs, esetleg Zemplén.
2. Agygazogás, csontmegmunkálás, nemezelés, népdaltanulás.

A TÁBOR SZÍNHELYE A LUDASI RÓKA-TANYA

5. A VETÉLKEDŐ

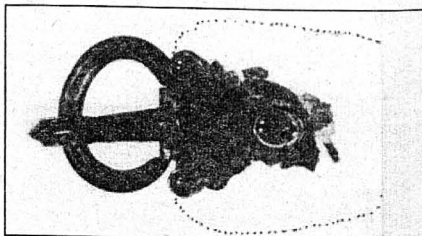
A vetélkedő színhelye a szabadkai Népkör 1996 szeptemberében. Formája: egy-egy csoportban négy tanuló vehet részt. Előre elkészítenek egy posztert, amelyet a vetélkedő során 10 perces időtartamban ismertetnek. Tíz kérdést elkészítenek a táborban hallottak anyagából, amelyet a többieknek kell megválaszolniuk. Krokik rajzolnak a jelzett témák egyikeből, eldandak egy népdalt vagy irodalmi művet a régi magyar irodalomból.

A beérkezett munkákat dr. Hegedűs Antal történész-levéltáros (Szabadka), dr. Horváth Mátyas ny. egyetemi tanár (Királyhalmabácsszőlős), dr. Jung Károly egyetemi tanár, néprajzkutató (Újvidék) és Szekeres Ágnes (Szabadka) régész bírálja. A vetélkedő bírálóbizottságának összetételéről később dönt a szervező, a milicentenáriumi vajdasági rendezvénysorozatának egyeztető bizottsága.

A pályázatra 1996. május 10-ig kell beküldeni a munkákat, a VMPsz címére:

24000 Szabadka, Age Mamuzica 2.

AZ EZÜSTKAPOCS

1906-BAN Ókérén (jelenleg Zmajevo) egy kubikos egy magányos sírra bukkant, amelyben aranyból és ezüstből készült leleteket talált. Ezek között volt egy díszes ezüstkapocs (a képen sérült állapotban), a leffentyjén öt piros féldrágakó díszelt. Talált még két arany fülbevalót, két stílizált, karvalycsőrű madárfejen végződő aranytűt és négy sokszögletű, aranyból készített gyöngyöt is – csupa remekművet. Feltehetően más tárgyak is voltak a sírban, de azok nem kerültek illetékes személy kezébe. (Úgy látszik, az a szolgabíró, aki a leleteket a budapesti Nemzeti Múzeumba küldte, a kibukostól nem tudott többet megszerezni.) Megállapították, hogy a talált sír népvándorláskori előkelő személy sírja volt, akit az V. század első felében, Attila hun vezér idejében földeltek el. Figyelembe véve a hun korszak folyamán uralkodó szövevényes, sokszor megfejthetetlen népszerűségi és kulturális viszonyokat, a kutatók többféleképpen magyarázták a személy kilétét. Egyesek szerint gót volt, mások alant vagy gepidát látnak benne. Jelenleg a kunok vazallusai között szereplő szírekekhez kötik a leleteket. (A szírekek germán csoport volt, a kunokat megelőzően a II. században Skandináviából vándoroltak a Fekete-tenger partjára, itt kerültek a IV. században a hunok uralma alá, majd a Kárpát-medencébe, akkor, amikor a hunok főhadiszállásukat 420 táján a Tisza mellékre helyezték át.)

A tárgy az ötvenes években került az újvidéki Vajdasági Múzeumba.

SZ. L.

E számunk szerzői: Dr. BORÚS Rózsa ny. tanár, néprajzkutató (Topolya) * dr. GYÖRE Kornél ny. egyetemi tanár (Újvidék) * dr. HORVÁTH Mátyas ny. egyetemi tanár (Királyhalmabácsszőlős) * HOVÁNY Lajos vízmérnök (Szabadka) * KÓHEGYI Mihály régész (Baja) * MAGYAR László filológus-levéltáros (Szabadka) * PEJIN Attila történész (Zenta) * dr. PÉNOVÁTZ Antal néprajzkutató (Pacsér) * SILLING István főiskolai tanár, néprajzkutató (Kupuszina) * dr. SOMOGYI Sándor egyetemi tanár (Szabadka) * SZEKERES László régész (Szabadka) * TOLNAI Ottó író (Pálics) * ULMER Gáspár ny. levéltáros (Szabadka) * dr. VIRÁG Gábor tanár, helytörténet-kutató (Kishegyes)

BÁCSORSZÁG

– Alapító: Dr. Csillag Károly (1862-?), Szabadka, 1904 – Vajdasági honismereti szemle – A Szabad Hét Nap havi melléklete – Megjelenik minden hónap első csütörtökén – Lapzártá minden hónap 20-án – II. évf., 2. szám – 1996. február 1. – Szerkeszti a szerkesztőség: Beszedés Valéria, dr. Czékus Géza, Lalia Gábor, Magyar László, Ricz Péter, Szekeres László, Tolnai Ottó – Felelős szerkesztő: SZEKERES László – Szerkesztő/olvasószerkesztő: Szabó József – Grafikai szerkesztő: Szalma László – Számítógépes tördelés: Roncsák Alexander – Fedőlap: Aczél Henrik (1876-1946) – Kéziratokat és képeket nem örzünk meg és nem adunk vissza – Az aláírt cikkektől a szerzők viselik a felelősséget – A szerkesztőség fenntartja az íráskor szellemét és tartalmát nem érintő rövidítések jogát – Levélcím: Szabad Hét Nap – Bácsország, 24000 Szabadka, Lazar Nešić tér 1/VI. Pf.: 9.